

NİÇİN DİNLEMİYORUZ?

DİNLEYEMEME PROBLEMİNİN SOSYOKÜLTÜREL ANALİZİ

Sedat MADEN*

Özet

Dinleme becerisi insanın, henüz anne karnında iken kazandığı ilk ve - sağlıklı insanlarda- ölmeden önce kaybettiği son dil becerisidir. Bu bakımdan dinleme becerisi ve doğru kullanımı, bireyin kendini gerçekleştirmesi, sosyal rol ve statü edinmesi, başarı ve mutluluk değerlerine erişmesi kısaca iyi bir yaşam sürmesi için çok önemlidir. Dinleme, işitmeyi, dikkat edip anlam vermeyi, anlaşılanları ön bilgilerle bütünleştirmeyi ve uygun şekilde tepki göstermeyi içeren aktif bir süreç olarak tanımlanabilir. Günümüzde toplumsal ortamda insanların yaşadığı sorunların özünü oluşturan iletişimsizliğin temelinde, dinleme etkinliğinin tam ve doğru şekilde gerçekleştirilememesi yatmaktadır.

Dinleme oluşum, sergilenme ve etki açısından çok boyutlu bir davranış örüntüsüdür. Bu nedenle dinleyememenin de altında yatan etkenler çok boyutludur. Bu çalışmada, dinleyememe problemi öncelikle tanımlanmaya ve nedenleri çok boyutlu bir şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır. Dinleyememe probleminin nedenleri, özel yaşam alanı (aile) ve toplum yapısı, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş, eğitim geleneğimiz içinde dinleme becerisinin ihmal ve kitle kültürü ve teknolojik yaşam boyutlarında analiz edilmiştir. Dinleyememe problemi sosyokültürel anlamda değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Dinleme, dinleyememe, aile-toplum, kültür, eğitim, teknoloji.

WHY DO WE NOT LISTEN?

A SOCIOCULTURAL ANALYSIS OF THE INABILITY TO LISTEN

Abstract

The ability to listen is the first language ability learnt in the mother's womb, and in healthy people, the last one to be lost before dying. Therefore, the ability to listen and its appropriate use of this ability is quite important for an individual to realize him / herself, adopt a social role and status within the society and to achieve the values of success and happiness, that is to live a good life. Listening can be described as an active process including hearing, concentrating and understanding, combining what is understood with the previous knowledge and responding appropriately. Today, what lies beneath the lack of communication within the society, which constitutes the basis of the problems the people encounter, is the fact that the act of listening is not realized on a complete and appropriate basis.

Listening is a multi-dimensional behavior pattern in terms of its formation, exposition and effect. As a result, the factors underlying the inability to listen are also multi-dimensional. Therefore, the present study aims to first define the problem of inability to listen, and then to analyze the reasons behind this problem on a multi-dimensional basis. The reasons are analyzed in terms of private living space (family), social structure, transition from oral to written culture and traditional education on the dimensions of ignorance of the ability to listen, mass culture and technologic life. The

* Doç. Dr.; Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, sedd52@gmail.com.

inability to listen is analyzed on a socio-cultural basis, and solution suggestions are made in this regard.

Keywords: Listening, inability to listen, family-society, culture, education, technology.

Konuşmak bir ihtiyaç ise, dinlemek bir sanattır.

Johann Wolfgang Von Goethe

Dinlemenin Tanımı ve Önemi

Dünyaya gelişinden itibaren çevresiyle iletişim ve etkileşim hâlinde olmak insanoğlu için vazgeçilmez bir olgudur. Bu olguyu şekillendiren duygu, düşünce ve hayaller iken, yönlendiren ve etkileşimimizi sağlayan ise iletişimdir. İletişim, hayatın her alanında ve anında sözlü ve/veya sözsüz biçimde gerçekleşen bir alma, aktarma ve tepkide bulunma eylemidir. İletişimin içeriğini oluşturan sözcük, işaret, sembol, hareket gibi somut unsurlar ve soyut bilgi, duygu, düşünceler bir ileti olarak dil becerileri ve beden dili yardımıyla çevreden alınır, anlamlandırılır ve karşı tarafa / çevreye aktarılır.

İnsan yaratılışı gereği çevresiyle iletişim kurmak zorundadır. İletişim anlama, anlaşma / anlaşılma ve anlatma gibi ihtiyaçlardan doğar. Topluluk içinde yaşayan her birey çevresine kendini anlatmak ve onları anlamak zorundadır. İnsan bahsedilen ihtiyaçlarını, duygu, düşünce, dilek ve tasarımları aktarma ve ortaya koyma aracı olan dil becerilerini (okuma, dinleme, konuşma, yazma) kullanarak karşılar.

İletişim olgusu açısından dil becerilerine bakıldığında hem doğduktan sonraki kullanım hem de işitsel temele dayanan kişilerarası iletme faaliyeti dinleme becerisini ön plana çıkartmaktadır. İnsan anne karnında iken çevresini dinlemeye başlar. Dünyaya gözlerini açtıktan sonra da ilk dönemlerde dinleme hep öncelikli davranışıdır. Fizyolojik dürtülere bağlı olarak sözel iletilerle derdini anlatmak istese de sözlü anlatım evresine çok sonra geçmektedir.* Dinleme becerisi insanın, henüz anne karnında iken kazandığı ilk ve -sağlıklı insanlarda-ölmeden önce kaybettiği son dil becerisidir. Bebeklerin anne karnında beşinci aydan itibaren dışarıdaki sesleri duydukları ve ölümden önce işlevini yitiren en son duyunun işitme duyusu olduğu bilinmektedir (www.herts.ac.uk'dan akt. Doğan, 2007: 6).

Dinleme becerisi için alanyazında birçok tanım bulunmaktadır: “Konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide

* Dil Gelişim Aşamaları (0-6 yaş):

- 1) Konuşma Öncesi Aşama: Yeni Doğan (0-2 ay), Gıgıldama (2-4 ay), Mırıldanma (4-6 ay), Mırıldanmanın Tekrarı(7-9 ay), Sesleri Taklit (9-11 ay), Ses-sözcük (11-14 ay)
- 2) Tek Sözcük (Morgem) Aşaması (13-18 ay)
- 3) İki Sözcük (Telgrafik) Aşaması (18-24 ay)
- 4) Üç ve Daha Fazla Sözcük Aşaması (2-3 yaş)
- 4) Gramer Kullanım Aşaması (3-6 yaş) (Güven ve Bal, 2000; MEGEP, 2007)

bulunma etkinliği” (Demirel, 1999: 33); “sözlü iletişim sürecinde etkili anlama ve cevap verme yeteneği” (Johnson, 1951: 58); “konuşulan kelimelere dikkat etmek, seslerin yanı sıra onları anlamak” (Hampleman, 1958: 49); “işitmeyi, anlamayı, anlaşılan bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreç” (Wolff, Marsnik, Tacey ve Nichols, 1983); “mesaja yoğunlaşmak için işitilenlerden pek çoğunu zihinsel bir süzgeçten geçirme, işitmeden çok daha öte bir iş” (Jalongo, 1995: 13). Dinleme, insanın çevresinden gelen belirli ölçüdeki ses titreşimlerini (16-20000 Hz) işitme duyusuyla algıladığı, daha önce edindiği bilgi ve deneyimler yardımıyla seçip dikkatini yoğunlaştırdığı, anlamlandırdığı, izleyerek (sözsüz) iletileri somutlaştırdığı ve tepkide bulunduğu bir etkinliktir. Çok katmanlı bir süreci içinde barından dinleme etkinliğinin kaynak ve alıcının ilgi, ihtiyaç, fizyolojik durumuna ve içeriğin özelliklerine göre etki düzeyi değişebilir.

Dinleme, insanın yaşamını sürdürmesi için birçok açıdan çok büyük önem arz etmektedir. Aile içinde, okul ve iş yaşamında kendini ifade etme ve çevresiyle anlaşabilmede dinleme becerisinin etkili kullanılması başarı, mutluluk, huzur, rahatlık, kaliteli yaşam, sağlık ve sayısını çoğaltabileceğimiz birçok değer açısından insan yaşamını şekillendiren önemli bir etkidir.

İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için beslenmek, aile, eş ve arkadaşlık gibi yakın ilişkiler kurmak, çalışmak, çocuk yetiştirmek, iletişime geçmek, tepki göstermek vb. zorundadır. Bu eylemleri gerçekleştirmek ve bu faaliyetlerde başarılı olabilmek için çevresini dinlemesi gereklidir.

Günümüzde hemen herkesin yaşadığı sorunların özünü oluşturan iletişimsizliğin temelinde, dinleme etkinliğinin sadece kişinin kendi iç iletilerine odaklanması, herhangi bir konuda kendisinin konuyla ilgili olarak ne düşündüğu ve ne hissettiğinin ön plana çıkması, çevreyle kurulan iletişime gölge düşürerek etkinliğini azaltması ve ortadan kaldırması yer almaktadır (Yıldız, 2005: 137). Açıkça görüldüğu gibi bireyin yaşadığı problemlerde iletişimsizliğin ve iletişimsizliğe sebep olan etmenler içerisinde de dinleme becerisi kullanımının etkisi belirleyicidir.

Dinleme oluşum, sergilenme ve etki açısından çok boyutlu bir davranış örüntüsüdür. Bu nedenle, dinleme sürecinde etkisizliğe ve başarısızlığa yol açan etkenler de çok boyutludur. Aşağıda, etkili ve başarılı dinleme becerileri ile ilgili etkenler değerlendirilmektedir:

1. Özel Yaşam Alanı (Aile) ve Toplum Yapısının Dinleme Üzerine Etkisi

Dinleme becerisi anne karnından itibaren tüm özel yaşam alanlarında anne-baba ile çocuk, eş ile koca, kardeşler arasında ve toplum yaşamında arkadaşlarla, işçilerle, işverenlerle,

hizmet verenlerle iletişimde; öğrenme yaşantılarında öğretmen-öğrenci; öğrenci-öğrenci arasındaki ilişkilerde birincil anlama, bilgi edinme ve paylaşma aracıdır. Dolayısıyla dinleme becerisi farklı durum / ortamlarda kullanılır: Karşımızdaki kişiyi dinleme, okunan bir metni dinleme, tartışmaları dinleme, karşılıklı konuşmaları dinleme, mesleki ve akademik konuşmaları (konferans, panel vb.) dinleme, elektronik kaynakları dinleme vb.

Birey içinde bulunduğu toplumun kültürel kimliğini kazanırken ana dilini de edinmektedir. Bu nedenle, ana dili becerileri (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) kültürel kimliğin edinilmesi ve bireysel gelişim açısından gereklidir. Ana dili becerileri içerisinde dinleme sosyokültürel yaşamın devamı için doğumla birlikte kullanılmaya başlanan önemli bir dil becerisidir. Bununla birlikte dil becerileri ile ilgili araştırmalar, “ortalama % 45’lik oranla, günlük hayatta en fazla kullanılan” dil becerisinin dinleme olduğu göstermektedir (Wacker-Hawkins, 1996: 14-15). Bu sonuç, “insanların okumaktan, yazmaktan veya konuşmaktan ziyade daha çok dinlediklerini göstermektedir” (Devine, 1982: 8).

Temel dil becerilerinden özellikle konuşma ve dinlemede mutlaka çevre ile etkileşim kurulmalıdır. Bu bakımdan da dinleme bireyin özel / bireysel yaşam alanında ve toplumsal yaşam alanındaki ilişkilerinin doğru ve etkili şekilde kurulması için çok değerlidir. “Vücutun nasibi ağızdan girer, ruhun nasibi ise doğru sözdür ve hep kulaktan girer” sözü ile Yusuf Has Hâcib, dinlemenin insanın nefes alması kadar önemli bir ihtiyaç olduğunu belirtmektedir (Yusuf Has Hâcib, 1998: 26-31). Sever (2000: 9) de dinlemenin sosyal ortamlardaki önemini şu şekilde dile getirmektedir: “Henüz okumasını bilmeyen bir çocuk, çevresinde olup bitenleri dinlemekle yetinmektedir. Birey, okul öncesine ait bütün bilgi, duygu ve düşünce evrenini dinleme yolu ile oluşturur.” Dinleme, canlılığın sürdürülmesinde fiziksel dürtüler kadar önemli ve insana özgü nitelikleri edinip sürdürmede destekleyici bir rol üstlenmektedir.

Sınıfta, toplantıda, alışverişte, sosyal ilişkilerde, askerde vb. pek çok yerde iyi dinleyicilerle zayıf dinleyiciler kendilerini hemen belli ederler. İlişkilerin sağlıklı, düzenli olabilmesi dinleme becerisinin etkin kullanılmasıyla doğrudan ilgilidir. Örneğin, askerî ortamda dinlemenin önemi hayati bir nitelik taşıyabilmektedir. Yeri geldiğinde, askerî personel arasında iyi / doğru dinleme ile dinlememe arasındaki fark, “hayatta kalma” ile “ölüm” arasındaki fark kadar açık olabilmektedir (Brown, 1951: 45). Bu yüzden “üst” tarafından verilen bir emrin “ast” tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek için askerde “emir tekrarı” uygulamasından yararlanıldığı bilinmektedir (Doğan, 2008: 41).

Sosyal yapıyı ve insanların özel yaşamlarını şekillendiren en önemli hususlardan biri dindir. Örneğin, İslam dini insanların güzel ve yerine göre konuşmasını, iyi ve faydalı olmayacak konuşmalar yerine susmasını istemiştir. Ayrıca kutsal kitabımız Kuran-ı Kerim’i

okuyandan ziyade dinleyene daha fazla sevabın verildiği inancı da dinlemenin toplumun dinî yaşamındaki önemini göstermektedir. Konu ile ilgili olarak Peygamber Efendimiz (SAV) Hz. Muhammed şöyle buyurmaktadır: “Allah’a ve Ahiret Günü’ne inanan ya hayır söylesin ya da sussun” (Buhari Edep, 31, 85). Aynı zamanda Peygamber Efendimiz (SAV) insanlara çok değer verir, insanlarla iç içe yaşar, onlardan biri gibi hayatını devam ettirirdi. İnsanlarla karşılaştığı zaman ilk selam veren kendisi olurdu. Tokalaşır, hâl ve hatırını sorardı. Söylenenleri dikkatle dinler, muhatabı ayrılmadıkça yüzünü ondan çevirmezdi (Okutucu, 2009). Peygamberimizin hadis-i şerifinden ve örnek davranışlarından dinlemenin insan yaşamındaki yeri daha iyi anlaşılabilir.

Kendisinin dinlenildiğini gören birey, önce kendisine değer ve önem verildiğini, kabul edildiğini, buna bağlı olarak da sevildiğini düşünür. Duygularını ifade etme imkânı bulunduğu “anlaşıldım” duygusu yaşar ve rahatlar. Bu durum bireyin benlik saygısının artmasına, kendisini dinleyen kişiye yakınlık duymasına neden olur. Sağlıklı mesaj akışı bireyin ailesi ve diğer ortamlarda birlikte olduğu kişiler ile olan ilişkilerini ve dinamik bağı güçlendirir, iletişimi sürekli kılar (Paksoy, 2003). Aile, arkadaş ve iş çevresinde uzun süre dinlenmeyen ve iletişim kopukluğu yaşayan birey, savunmaya geçebilir, birlikte çalışamaz, öz güvenini yitirebilir, içine kapanabilir, saldırganlık gösterebilir ve kendine zarar verebilir. İletişim kopukluğu yaşayan birey çevresini dinlemenin önemli olmadığını bilinçaltına yerleştirir ve dinleyememe problemini yaşayabilir.

Dinleyerek çevresini tanıyan, öğrenen ve tepki gösteren birey aynı zamanda sosyalleşir, sosyal ortamın bir parçası olduğunun farkına varır. “Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemli ise dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir. Aslında insan ilişkilerinin çoğu anlatma ve dinlemeye dayanır. Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamının başlıca yollarından biridir. İnsan evde, okulda, sokakta, çarşıda, pazarda... dinleme faaliyeti ile iç içedir. Diğer taraftan, kültürel hayatımızın öyle yönleri vardır ki tek taraflı olarak dinleme ile ilgilidir. Radyo ve televizyon programlarının, tiyatroların, konferansların, konserlerin dinlenilmesi ve seyredilmesi çağımız insanının vazgeçemeyeceği ihtiyaçları arasındadır” (Özbay, 2009: 45).

İnsanlar, özellikle yakın çevresinde, günlük yaşamda birbirini eksik ya da ters/yanlış anlayabilir. Toplum içinde yaşanan iletişim kopuklukları, çatışmalar ve anlaşmazlıkların çoğunluğu bu durumun göstergesidir. Yanlış anlamalara dair sözlü kültürümüzde yer alan ifadelerden “*Ben diyorum bayram haftası, o anlıyor mangal tahtası*” bu durumu özetler niteliktedir. Karşımızdakini doğru anlamının anahtarı onu eksiksiz dinlemektir.

Sylviane Herpin, insanların anlaşması ve birbirini yanlış anlaması ile ilgili olarak şu önermesini dile getirmiştir: “Düşündüğünüz, söylemek istediğiniz, söylediğinizi sandığınız, söylediğiniz; karşınızdakinin duymak istediği, duyduğu, anlamak istediği, anladığını sandığı ve anladığı arasında farklar vardır. Dolayısıyla insanların birbirini yanlış anlaması için en az dokuz ihtimal vardır” (akt. Kemal, 2004) Bu düşünürün ifadeleri insanlar arasında meydana gelen iletişim kopukluklarının en önemli sebebinin yine insanların birbirlerini yanlış anlamaları, farklı düşünceleri ve söylenenlerin anlaşılmasında kişiye görelilik olduğunu göstermektedir. Bir konuda çok şey bilmek veya çok farklı alanlarda bilgiye sahip olmanın asıl faydası bilginin yaşama aktarılmasına bağlıdır. Bu noktada da kişinin sahip olduğu bilgiyi karşı tarafa nasıl ve ne miktarda aktaracağı önem kazanmaktadır. Kişinin karşı tarafa duygu ve düşüncelerini aktarmaması bilginin paylaşılmasına dolayısıyla istenilenin gerçekleşmemesine yani bir probleme yol açacaktır.

Yiba Glass, meşhur öyküsünde insanların birbirini bilinçli ya da bilinçsiz olarak yanlış anlamasını, yapılması gerekenlerin yapılmamasını ve gerekçesini şu şekilde ifade eder: “Bu öykü Herkes, Birisi, Herhangi Biri ve Hiç Kimse adlarında dört kişi ile ilgilidir. Yapılması gereken önemli bir iş vardı ve Herkes bu işi Birisi’nin yapacağından emindi. Birisi bu duruma sınırlendi, çünkü iş Herkes’in işiydi. Herkes işi Herhangi Biri’nin yapabileceğini düşünüyordu. Fakat Herkes’in o işi yapamayacağını Hiç Kimse anlamamıştı. Sonuçta Herhangi Biri’nin yapabileceği bu işi Hiç Kimse yapmadığından Herkes, Birisi’ni suçladı. Yani birbirini can kulağıyla dinlemeyen herkes birbirini suçladı” (akt. Okutucu, 2003). Bu olay günlük yaşamda sıkça rastlayabileceğimiz, günlük işlerin yapılmasında ve karşı tarafın iletilen anlamı doğru kavramayıp davranışa dönüştürmesi sonucu yaşanabilecek problemlerde dinlemenin vazgeçilemeyecek işlevini gözler önüne sermektedir.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, iletişim sürecinin hedefe ulaşabilmesinde “Ne kadar bilersen bil, söylediklerin karşıdakinin anladığı kadardır” (akt. Ergün, 1991) sözüyle karşıdaki kişinin anlayabilmesinin doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, alıcı-verici arasındaki anlaşmayı, iletişimin problemsiz gerçekleşmesini “...Söz söylemek için önce dinlemek gerektir. / Sözlerini duymadıkça / dinlemedikçe karşıdakinin hâllerini nereden bileceksin” (Mesnevi, 1626, 4767 akt. Yeniterzi, 2007) ifadeleriyle dinlemeye bağlamaktadır.

Birbiri ile kenetlenmiş birçok sorumluluğu bulunan insanların birbirini hayatın her anında can kulağıyla dinlemesi, uzlaşması, anlaşması mutlaka gereklidir. “Hepimiz birilerinin ya eşiyizdir, ya mesai arkadaşınız, ya komşusuyuzdur, ya babasıyızdır, ya amiriyizdir, ya öğretmeniyizdir, ya işçisiyizdir, ya müşterisiyizdir, ya arkadaşınız, ya hastasıyızdır, ya öğrencisiyizdir, ya yakın akrabasıyızdır, ya uzak akrabasıyızdır ya da seçmeniyizdir” (Okutucu,

2003). Birbirimizi tam ve doğru anlamının, anlaşmanın reçetesi: dinleme becerisine önem verme ve doğru kullanmadır.

Dinlemek bu kadar önemli iken, hemen her gün yaşam alanımızda ve haberleşme araçlarında bir politikacının karşısındakinin ne söylediğine bakmadan sözlü saldırıya geçtiğine, alanında uzman bir kişinin anlatılana dikkat etmeden kendi düşüncesinin doğruluğunu savunduğuna, öğretmenimizin bizi dinlemeden yargıladığına, arkadaşımızın ne söylediğimize dikkat etmeden kendi isteklerinden bahsettiğine, market görevlisinin / satıcının sorumuza çok ilginçmiş gibi tekrarlamamız için soruyla cevap verdiği, kamu kurumundan hizmet talep ederken görevliye derdimizi anlatmamıza rağmen aynı bilgileri tekrar tekrar istediğine, anne-baba-eş veya kardeşimizin bizi dinliyormuş gibi görünüp “hı...hı...hım, eee...eee, evet...evet” vb. ifadelerle hep aynı şeyleri tekrar ettiğine -çoğaltabileceğimiz dinleyemeden kaynaklı birçok iletişim sorununa- şahit olunmaktadır. Bu sorunların yaşanmasının kişiye, ortama ve zamana göre değişebilen özel ve toplumsal değişimden kaynaklanan genel sebepleri olabilir. Ancak özellikle dinlemenin toplum kültüründeki yerine dikkat etmek gerekmektedir. Günümüzde hem ülkemizde hem de yabancı ülkelerde siyasi toplantılardan bilimsel toplantılara, seçim mitinglerine, gazeteci ve diğer aydınların tartışmalarına, kaldırırda geçen bir çifte, alışverişte görevli ve alıcıya kadar gözlemlenebilecek birçok alanda iletişim kaza / kopuklukları sonucunda meydana gelen kavga / sürtüşmelerin temelinde can kulağıyla dinlememe / etkin dinleyememe yatmaktadır. İnsanların toplumsal yaşam alanında sürdürdükleri etkileşim bazı etkinliklerin gerçekleşmesine dayalıdır. Bu etkinlikler gerektiği şekilde yapılmazsa veya gerçekleştirilmezse etkileşim zarar görür. İnsanların topluma uyum sağlayabilmeleri için çevresindekilerin ve kendisinin ne istediğinin açık bir şekilde karşı tarafa aktarılması önemlidir. Burada iletişim ve dinleme becerisine verilen değer belirleyici olmaktadır.

İnsanların bireysel ve sosyal ilişkilerinde ve bütün toplumsal alandaki etkileşimlerinde varlık işaretlerinden birisi iletişim kurma eylemidir. İletişim kurma eylemi kaynağını öncelikle dil kullanma, yazılı ve sözlü ifade, okuyarak ve dinleyerek bilgi edinme becerilerinden bunlara ek olarak beden dili unsurlarından almaktadır. İletişim eyleminin gerçekleşmesi, insanın çeşitli özgürlük alanlarının sınırlarını belirlemektedir. İnsanların doğa, insan ve yaşam üzerinde özgürce düşünebilmesi, var olan düşüncelere ulaşma (haber alma, bilgi edinme gibi), değerlendirebilme ve yaşamına katma (din ve vicdan özgürlüğü, düşünme özgürlüğü) düşünme özgürlüğünü, bunlarla ilgili açıklama yapma da ifade özgürlüğünü karşılar. İnsan Hakları

Evrensel Beyannamesi 19. maddesinde¹ insanlara düşüncelerini ortaya koyma ve paylaşma hakkını tanımıştır. Beyanname’de “Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar” ifadesiyle yer alan bu beyan düşünce ve anlatım özgürlüğünün yaşanmasını koruma altına alırken iletişim kurmanın zorunluluğunu da işaret eder. Dolayısıyla karşımızdaki kişileri dinlemek ve onlar tarafından dinlenilmek küresel anlamda bir hak ve özgürlük olarak kabul edilmektedir. Bu hakkın göz ardı edilmesi, insanların birbirlerini dinlememesi iletişim sorunları doğurarak kişiler arası ilişkilerin ve toplumsal etkileşimin bozulmasına sebep olur. İnsanların özel ve toplumsal yaşamlarında karşılaştıkları iletişim sorunları sadece o anla ilgili değil, gelecekte ortaya çıkacak düşünce ve sergilenen eylemler üzerinde de etkili olabilmektedir. İletişimden kaynaklanan bozulma insanların birbirinden uzaklaşması, kültürel kimliğin yozlaşması, insan ve ürettiklerinin değersizleşmesi, üretimin azalması şeklinde toplumlara tesir eder.

İnsan çevresinde olup biteni anlamalı; bunlarla ilgili duygu ve düşüncelerini anlatabilmelidir. Dolayısıyla iletişim, insan yaşamının önemli bir parçası ve gerekliliğidir. İletişim eylemlerinde kültür ve onun taşıyıcısı olan dilin kullanımı birincil öneme sahiptir. Dilin zenginliği, kullanıcının dili edinme düzeyi insanlar arasındaki etkileşimin canlılığında ve deviniminde belirleyici konumdadır. Bu tür nitelikleri dilin içinde oluştuğu ve geliştiği kültür ortamı meydana getirir. “Baskıcı ve otoriter, dıştan denetime dayalı, ön yargılı bir kültürden beslenen iletişim anlayışı ile demokratik, öz denetime, başkalarına karşı sorumluluğa dayalı, özgürlükçü bir zemine sahip iletişim anlayışının / tarzının söylemleri, algılamaları, mesajları da bambaşka olacaktır. İtaat kültüründe, otoritenin emir ve söylemlerine göre davranılır; bunlara uymanın dışında fikir ve söylem geliştirilmez, dar bir alanda kapalı tarzda bir yaşam vardır; dolayısıyla iletişim de kalıp mesajları aktarmaktan ibarettir. Özgürlükçü, eşitlikçi, karşılıklı, yaratıcı, keşfedici bir iletişim biçimi söz konusu değildir. Kişinin içinde doğduğu, yetiştirildiği ortamdaki iletişim anlayışının onun düşünme, ifade etme, kendine ve başkalarına dönük tutumlarını etkilemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla ailedeki, okuldaki vs. toplumsal yaşam alanlarındaki ilişki biçimlerinin demokratik veya otoriter olması, açık veya kapalı olması etkili iletişimin önünü açacak ya da tıkayacaktır” (Duman, Dede ve Eryürekli, 2003). Toplumumuzda bu bakımdan eğitim seviyesi ve sosyoekonomik özellikler iletişim tarzını belirlemede etkili konumdadır. Ataerkil bir aile yapısına sahip toplumumuzda birtakım hurafeler (büyüklere cevap vermeme, çocuk sahibi olma ile sorunların paylaşılmaması vb.) baskıcı ve otoriter iletişimi doğursa da, çocuğa, eşe, işe, aşa, akrabaya, yaşlıya, ilme, hastaya, vatana vb. verilen değer

¹ http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim Tarihi: 20.03.2012)

eşitlikçi, karşılıklı, sorumluluk alınan ve özgür bir iletişim tarzının da oluşmasına sınırlı düzeyde imkân sağlamıştır. Toplumumuzdaki bu özellikler, dinleme durumlarında, küçüklerin dinlenilmesinde, dinleme esnasındaki cinsiyet ayrımında, eş ile kocanın iletişiminde tek taraflı bir anlayışı ortaya çıkarmaktadır.

Sıcak ve destekleyici bir ortam yaratan anne-babalar çocuklarına kardeşleriyle ve ebeveynleriyle daha doyurucu iletişim kurmaları için cesaret verirler. Açık ve etkili iletişimin olduğu bir aile ortamından çocuklar olumlu yönde etkilenirler. Etkili iletişimin kurulduğu ailelerde, aile bireyleri birbirleri ile duygularını paylaşır, birbirlerine zaman ayırır, değer verir ve birbirlerini olduğu gibi kabul ederler. Bireyler birbirlerine duygu ve düşüncelerini, destekleyici ve hoşgörüye dayalı bir yolla iletirler. Böyle bir ortamda da anne-baba-çocuk arasındaki ilişki etkili olur (Akyol, 2003). Çevremizde, aile içi iletişim durumlarının böyle olmadığı, eşler arasında yaşanan iletişim sorunlarının vahşet noktasına ulaştığı, boşanma oranlarının hızla arttığı, çocuklarını dinlemeyen dertlerini anlamayan anne-babalar yüzünden birçok gencin zararlı alışkanlıklara yöneldiği, eğitimlerine ara verdiği veya hayatlarına yanlış yön verdikleri haberleşme araçlarından sürekli takip edilebilmektedir. Yanlış karar vermiş, ailesine ve çevresine kendisini anlatamamış gençler, birbirini anlamadan suçlamaya başlayıp tartışan ve evleneli birkaç ay / yıl olmasına rağmen boşanan çiftler, kocasının kendisini anlamadığı ve kendisine değer vermediğini düşünerek yaşamına veya kocasının yaşamına son verebilen eşler dizi filmlerde, sinema filmlerinde, eğlence, evlilik ve tartışma içerikli gösteri programlarında, gazetelerde ve dergilerde görülebilir. Günümüz toplum yapısının, aile ilişkilerinin ne durumda olduğunu, iletişim faaliyetlerinin ve insanların birbirlerine karşı olan duygu ve düşüncelerinin nasıl ifade edildiğini gösteren araştırmalar durumun analizini kolaylaştırmaktadır (Arslan, 2005; Karacoşkun, 2002). Belirtilen durumların nedenleri arasında dinleyememe ya da etkin dinlememe ön plandadır. Aile üyeleri arasında etkili iletişimin kurulması için birbirlerini dinleyebilme çok önemlidir. Anne-baba çocuğunun söylediğine değer vermeli ve sabırla dinlemelidir. Çocuk da ebeveynlerinin söylediklerini, sözlerini kesmeden dinlemeli, uygun zamanda görüşünü aktarmalı, görüş alışverişi sağlanmalı ve problem çözümlenmelidir. Anne, koca, çocuk, kardeşler birbirini etkili bir şekilde dinler ise tartışma ve paylaşımlar sorunları çözülebilir, herkes kendini doğru bir şekilde anlatabilir. Bununla birlikte ataerkil sosyal yapının “Çocuk ebeveyne mutlak itaat etmeli. Oğlun ve kızın görüşü, fikri de neymiş” gibi yanlış kabullerinden dolayı genel olarak ebeveynler çocukları ile iletişim kurarken “Gürültü yapıyorsun” gibi sen iletilerini kullanırlar. Oysa “Kendimi iyi hissetmiyorum. Gürültü olunca başım ağrıyor” gibi ben iletileri kullanma hem çocukları doğru yönlendirme hem de yanlış veya eksiği göstermede daha etkilidir. Bu bakımdan ben dili kullanımı anne-babanın çocuğunu, çocuğun anne-babasını uygun şekilde dinlemesini de sağlar. Ben dili ile iletişim

kurulan ailede bireyler birbirlerini sabır ve saygı ile dinler, uygun tepkilerde bulunur veya iletiyi doğru anlamlandırır. Aile içinde kurulan ilişkiler için zararlı olan bazı iletişim engelleri mevcuttur: Emir vermek, gözdağı vermek, uyarmak, devamlı ahlak dersi ve öğüt vermek, nutuk çekmek, sürekli eleştirmek, hesap verdim / sorgulamak vb. Bahsedilen engeller, ne yazık ki, bireyi sözden ve onu söylemekten yıldırır ve uzaklaştırmıştır. Hep susmayı ve dinleme vaziyetinde kalmayı öğretmiştir. Ancak, susup dinler gibi görünmek, tüm detayları anlayabilmek için yeterli olmamaktadır. Bu engelleri aşmak için etkili ve doğru dinleme gerçekleştirilmelidir.

Dünya üzerinde nefes alma, hareket etme, düşünme gibi doğal yolla karşılanan ihtiyaçların dışındaki birçok gereksinim ve yaşam öğeleri için insanın çalışması ve belirli miktarda maddi güce sahip olması gereklidir. Bu nedenle sosyal sistem ve olguların çoğunluğu bireyleri -eğitim yoluyla- kültürlerken ve geliştirirken aynı zamanda bir meslek sahibi yapmayı hedefler. İnsanlar meslek edindikten sonra genel olarak işlerini gerektiği gibi yapar veya daha iyi yapmak için mesaisini sürdürür. Bu süreçte, çalışanların iletişim yeterlilikleri, yapılanların – görev, tasarı veya projelerin- ne düzeyde anlaşılır ortaya konulacağını belirler. Birçok işletme / kuruluş iletişim yeterliliklerine önem vermekte, bu bakımdan iyi olan çalışanları tercih etmektedir. Çünkü çalışanların kendilerini ve işletmenin ürünlerini etkili bir şekilde tanıtılabilmeleri rekabetçi ve serbest piyasa ekonomik sistemi için hayatta kalma koşuludur. Çalışanların iletişim yeterliliklerini artırmak için seminer ve eğitim kampları da düzenlenmektedir. Ancak çok önemli bir nokta gözden kaçırılmaktadır. Çalışanların, çalışan ile işverenlerin ürünü ve kendini etkili bir şekilde yazılı / sözlü anlatması hedefe ulaşmak için yeterli değildir. Hizmet ve ürün almak isteyen kişinin düşünce ve isteklerine de önem verilmelidir. Bu nedenle iş hayatında dinleme becerisinin etkili kullanılmasına ihtiyaç vardır. Mesleki kariyerde çevre iyi dinlenilip doğru analiz edilebilirse başarılı olunabilir. Mesleki yaşamda saygı ve sabırla dinlemeye, söz kesmemeye, anlatılanları iyi analiz edip çözüm önerileri ile konuşmaya başlamaya, konuşmacının ifadeleri basit, saçma olsa veya ilgisiz çökmese dahi saygı ile dinlemeye özen gösterilmelidir.

Kutsal bir meslek olan öğretmenliği icra edenlerin öğrencileri tam olarak dinlemediğinde; öğrencilerin yanlış yönlendirilebileceği, zorunlu eğitim olmasaydı öğrenimlerinin sonlanabileceği; banka görevlisinin vatandaşın söylediklerine dikkat etmediğinde, havaleyi başka bir hesaba gönderebileceği / işlemi iptal etmek için uğraşabileceği; aynı şekilde belediye zabıtalılarının yanlış adrese ceza kesebileceği veya kaçak uygulaması yapabileceği; hastanelerde doktorların hastanın söylediğinden ziyade kendi soruları ile hastalığı teşhis edebileceği ve birçok durumda ölüme varan yanlış teşhislerin konulabileceği; esnafın

alışveriş yapan kişi ile konuşurken ürünlerin fiyatlarındaki değişimi düşünerek eksik dinlediğinde yanlış miktar / çeşitte ürün verebileceği; sebze ve meyve pazarlayan bir şirketin ithalat biriminde görev yapan personelin müşterinin talebine dikkat etmediğinde yanlış tür / miktarda ürünün gönderilebileceği durumlarda dinleyememe problemi sahnede olacaktır.

Dinleme aynı zamanda sokakta, trafikte veya tatilde istediklerimizi yapmamız ve gideceğimiz yere ulaşmamız için de gereklidir. Yabancı olduğumuz bir yerde bilinmeyen bir adres sorulurken karşılıklı olarak anlatılanlara dikkat edilmelidir. Adresi alan ve veren, ifadeleri ve açıklamayı doğru bir şekilde dinlemelidir. Aksi takdirde ulaşmak istenilen yere ulaşmak güçleşebilir. Toplu ulaşım araçlarında şoför ile iletişimde karşılıklı olarak dinlemeye ihtiyaç vardır. Ancak şehir içi ve dışı seyahatlerde ne muavin / servis görevlisi ne de şoförün yolcuyu tam olarak dinlediği görülmektedir. Hizmet alma ve verme anlayışımızda, insanların karşısındaki kişiye verdikleri değer in iletişim üzerinde etkili olduğu bir gerçektir. Karşıdaki kişiye verilen değere bağlı olarak dinlemenin etkililiğinin artacağı veya azalacağı öngörülebilir.

Toplumlar hem özel hem de toplumsal alandaki ilişkileri düzenlemek için birtakım kurallar (gelenekler, görenekler) oluşturur. Bu kurallar kültür içinde yoğrulur ve nesilden nesle aktarılır. Ayrıca, aynı kültür coğrafyasında yaşayan insanların davranışlarını, tutumlarını, tepkilerini şekillendirir. Yemek yeme, giyinme, evlenme, ölüm, üretim, eğitim vb. alanlarda çeşitli kurallarla ilişkiler düzenlenir. Aynı şekilde iletişim durumlarında dinlemeye dair birtakım görgü kuralları bulunmaktadır:

1. Konuşmacının sözünü kesmeden sabır ve saygıyla dinleme
2. Başkalarını rahatsız etmeden dinleme
3. Dinlenenle ilgili görüş bildirmek için uygun zamanda söz alma
4. Konuşmacı ile doğrudan bağlantı kurma (Göz teması kurma, telefon görüşmelerinde 'Evet, Başka vb.' ifadeler kullanma)
5. Konuşmaya başlamak için konuşmacının sözünün bitmesini bekleme
6. Dikkat dağıtacak sesler çıkarmama
7. Uygun olmayan hareketlerden ve eşyalarla (telefon, anahtarlık vb.) uğraşmaktan kaçınma
8. Dinlenenlere yönelik onay, tereddüt, katılmama gibi tepkilerimizi gösterirken beden dilinden yararlanma
9. Kendini konuşanın yerine koyarak dinleme (Empatik dinleme)
10. Konuşmacının varlığını ve ayrı bir birey olduğunu kabul etme
11. Dinlenenlerle ilgili kısa ve açık sorular sorma
12. Konuşmacının sorularına net cevaplar verme
13. Toplantılarda konuşmacının söyledikleri ile ilgili not alma
14. Dinlenenlerin ana fikrini, mesajını belirleme
15. Dinlenenleri yaşamla ilişkilendirme (Kline, 1996; Ediger, 2002; Yüksel, 2008).

Bahsedilen kurallar aile içinde, okulda, işte, sokakta, toplu taşıma araçlarında kısaca tüm yaşam alanlarında uyulması gerekli, önemli dinleme ile ilgili iletişim kurallarıdır. Dinleme

becerisinin bu kurallara göre gerçekleşmesi, anlamın doğru algılanıp kavranmasını, mesajın hedefe ulaşip doğru tepkilerin verilmesini sağlayacaktır.

Tüm yaşam alanlarında, dinlerken öncelikle karşıdaki kişiye ve dolayısıyla düşüncelerine saygı duyulmalıdır. Dinlenen düşüncelerin önemi kişiye ve duruma göre değişebilir. Ancak söylenenlerin doğru ve tam anlaşılması dinleme başarısına bağlıdır. Bununla birlikte özel ve toplumsal yaşam alanında iyi bir dinleyici olabilmek için bazı önemli noktaların dikkate alınması gereklidir. İyi bir dinleyici olabilmek için:

- 1) Kaynağın aktarmak istediği ya da anlamak, bilmek, öğrenmek istenilen temel ileti saptanmalı.
- 2) Bakışlar, baş sallama, jest ve mimiklerle dinler gibi gözükmemeli ya da kaynaktan gelen iletilerin yüzeyinde kalınmamalı.
- 3) Kaynağın / konuşanın verdiği ileti gözlerine, yüzüne bakarak izlenmeli; sözleri, mimikleri, hareketleri bir bütün olarak algılamaya ve çözülmeye çalışılmalı.
- 4) Karşınızdakini dinlerken zaman zaman sözlü olarak, “Anlattıklarınızı dikkatle izliyorum.”, “Anlamak için dikkat ediyorum.”, “Evet.”, “Doğru” biçiminde geri dönütü kolaylaştıracak bilgiler verilmeli. Geri dönütler baş, boyun, göz ya da el hareketleriyle de gösterilebilir.
- 5) Kaynağın bilgi aktardığı, ileti verdiği süre içinde dinleyici olarak kalınmalı. İletilerin çözülmesinde (soru sorma, anlaşılanları belirtme gibi) yardımcı olunmalı.
- 6) Kaynağın aktarımı bittikten sonra cevap verilmesi gerekiyorsa, o zaman cevap için düşünmeye başlanmalı. Alınan ileti ile ilgili görüşler açık seçik belirtilmeli.
- 7) Kaynağın / konuşanın aktardığı bilgi, verdiği iletinin nasıl anlaşılıp çözüldüğünü önce dinleyici kendi kendine sormalı.
- 8) Alınan ileti / bilgilerin anlamına ilişkin olarak dinleyicide kuşku ve duraksama olmamalı.
- 9) Karşıdakini dinlerken alay eden, küçümseyen, küçük düşüren, kötüleyen mimikler, jestler ya da sözcükler kullanılmamalı.
- 10) Kaynağın / konuşanın açığını yakalamak, kendi kişiliğinizin gücünü, üstünlüğünü göstermek amacıyla tuzak kuran bir dinleyici olunmamalı. Konuşanın bir açığı, çelişkisi yakalandığında hemen üzerine gidilmemelidir (Köknel, 1997).

İyi bir dinleyici olduğunda, doğru ve etkin dinleme becerileri sergilendiğinde, kişinin kendisine söylenenleri yanlış veya eksik anlaması mümkün olduğunca azalır. Etkin dinleme, karşıdaki kişinin fikirlerine saygıyı, söylediklerine dikkat etmeyi ve doğru şekilde anlayıp

değerlendirmeyi beraberinde getirdiği için özel ve sosyal yaşam alanında, yanlış anlama / anlaşılmalara en aza inecektir.

2. Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Geçiş ve Dinleme Üzerine Etkisi

İnsan yazılı olarak meramını anlatmadan önce söze başvurmuştur. Bu nedenle her toplum önce sözlü kültürünü oluşturur. Daha sonraki evrelerde yazı ile tanışıp ürünler vererek yazılı kültüre sahip olur. Bir teknoloji olarak yazının toplumsal anlamda düşünme ve anlatım biçimlerini etkilemesi yakın zamanlarda ortaya çıkan bir olgudur. Binlerce yıl yazıya rağmen sözlü kültür ortamının düşünme ve yazma eylemlerinde etkisini sürdürdüğü bir gerçektir (Ong, 1995). Sözlü kültür dil bilimi, antropoloji, etnoloji vb. alanlarda ilkel düşünce, mantık öncesi, mistik ve inanç sistemine dayalı kültür olarak kabul edilmektedir.

Sözün gücü kavramı, insanların hareketlerine yön verme, toplu hareket etme, tepki gösterme ve paylaşma gibi eylemlerde somutlaşır. “Söz ve güç; insanoğlunun yeryüzünde yaşadığı tarihe bakıldığında, bu iki anahtar terimin işaret ettiği dünyalar arasında sürekli bir gel-git hâli yaşandığı görülebilir. Söz, varlığın ontolojik cevheridir. Kur’an-ı Kerim varlık âleminin ‘ol sözü’yle başladığını haber verir. Yuhanna İncili’nin “*Ve önce söz vardı.*” diye başlaması, sözü varlığa göre incelemektedir” (Ünalın, 2002: 134). İşte bu güçlü varlık işareti, insanların doğal olarak ihtiyaç duyduğu aktarma ve paylaşma ihtiyacı ile kültürel yapıları ortaya koyar. Sözlü kültür, sözel olarak günlük hayatta sergilenen tüm dil ürünlerini ve bu ürünlere dayalı davranış / eylemleri içerir. Deyim, atasözü, efsane, destan, fıkra, mani, ninni, bilmece, hitap, seslenme vb.

Milletlerin tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren yaşadıkları deneyimler, olaylar, dönüm noktaları yazı ile kayıt altına alınmasa da kültürel ifade araçlarına; efsane, destan, atasözü ve masallara yansır. “Adı dünyanın dört bucağına yayılan Nasreddin Hoca bir tek satır yazı yazmamıştır, ama fıkralarını bilmeyen yoktur. Türk anaları süt emen çocuklarını uyutmak için manzum veya mensur ezgilerini yani dilimizde ana sevgisinin ve şefkatinin ifadesi olan terennümü, ninniyi söylerler. Çocuklarımız bu ninnilerle dilimizi hafızalarına naksetmeye başlarlar. Doğan çocuğun kulağına ezan okunur. Manası zengin dinî ve millî anlam özelliği olan adlar verilir. Kültür değerlerimizi bize yüzyıllar önceden aksettiren, Türk dilinin anlam olarak çok zengin bir dil olduğunu misallerle bizlere gösteren atasözlerimiz vardır. Bu atasözleri Türk düşünce tarihinde atalarımızın mantığını tecrübe ve muhakeme sonunda ortaya çıkarmış kültür birikimleridir. ‘Eski dost düşman olmaz’ atasözü dostluğu; ‘gönül kimi severse güzel odur’ sevgiyi; ‘sabır ile koruk helva olur, dut yaprağı atlas’ sabrı; ‘bir mih bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır, bir at bir er kurtarır, bir er bir memleket kurtarır’ atasözü de iş birliğini anlatır” (Ünalın, 2002:132). Az söz ile çok şey anlatma işlevi ile söylenegelmiş bu ifadeler toplumsal

hayatı kolaylaştırmakta ve değerleri canlı tutmaktadır. Atasözleri aynı zamanda sözlü kültürün canlı örneklerinden ve devamlılığını sağlayan unsurlarındandır.

Türk toplumu başlangıçta, Orta Asya bozkırlarında sav, sagu, koşuk, destan gibi sözlü ürünlerle ortak duygu, düşünce ve isteklerini dile getirip yaymış ve kültürünü oluşturmuştur. Türk kültürü Yenisey, Orhun yazıtları ve Uygur dönemi metinleri ile ilk yazılı ürünlerini vermiştir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte de yazılı ürünler verme ve edebiyatın oluşumu doğu ve batı Türk toplumlarında sürmüştür. Anadolu üzerindeki Türkler de bu şekilde sözlü ve yazılı kültür ürünlerini görmüş, üretmiş ve yaymıştır. Ancak halkın yaşayışı ve duygu, düşüncelerini ortaya koyup yayması bakımından 18. yüzyıla kadar sözlü kültürün baskın olduğu kabul edilebilir.

Yazılı kültürle tanışıldığında sözlü geleneklerin değeri azalmış, zamanla bırakılmıştır. Tabi bu edebiyat ve sanat, hatta kültürün gelişiminde doğal görülebilir, ancak yüzyıllarca sözlü kültürü yaşatmış bir milletin geleneklerini terk etmesinin bazı sakıncaları bulunmaktadır.

Sözlü kültürden ve doğal yaşamdan işaretlerle dolu maddeci yaşama geçiş, birey ve teknolojik dünya arasındaki bir savaşı andırır. “Doğayı, sözlü gelenekle ve içinde tanıma yerine, metinlerde tanıyan nesiller, toprağı kirle eşleştiren, tabiattan bihaber çocuk kültürü, sadece okuryazarlığı ve doğal olarak yazıyı şehirleşmeyle ve bunları da toplumsallaşma ile eşdeğer gören bir dünya kültürü ve daha nice çıkmaz... Her geçen gün büyüyen bir halkayı andıran yazı kültürü, bunun yanında merkez noktasına doğru küçülen sözlü kültür ve sonucunda oluşan paradoks... Teknoloji ile büyüyen ve gelişen dünya yanında, doğası küçülen ve bozulan birey arasında tanımsız bir savaş...” (Baş, 2011: 111).

Anlatıcılar tarafından hikâye, destan, efsane vb. anlatılırken ve saz eşliğinde şiir, destan vb. terennüm edilirken birdenbire sadece kâğıt üzerinden okumaya geçilmiştir. Ayrıca kolektif bir oluşum süreci sonrasında derlenen yazıya geçirilen menâkıbnamele ve diğer halk anlatıları sözlü kültür ortamında oluşup yazılı kültürün ürünleri hâline gelmiştir.

Yazılı kültüre geçildiğinde toplumun ne kadarı bu kültür ürünlerine dair bilgi sahibi oldu veya anlatma eylemine katıldı? Yeni kuşaklara özel yaşam alanlarında, yazılı kaynaklardan edinilen bilgi ve deneyimler ne oranda aktarıldı? Bu tür soruların cevapları olması gerekenin çok uzağındadır. Ancak, sözlü kültür ile yazılı kültür arasında bir kopukluk olmasaydı, birlikte sürdürülseydi, toplum üzerinde sosyokültürel açıdan büyük faydaları olabilirdi. Buna ek olarak, yazılı kaynaklara ulaşma ve onlardan yararlanabilme, dolayısıyla toplumun yazılı kültürden beslenerek sözlü kültür alanlarında sözlü ürünleri kullanarak etkili iletişim kurabilmesine yönelik çok önemli getirileri olabilirdi. Yazılı kültürün ürün verdiği ve yaşadığı toplumlarda

okuma alışkanlıkları da önem kazanmaktadır. Okuma kültürü açısından da toplumumuzda önemli sorunların olduğu birçok araştırmada ortaya konulmuştur (Özen, 2001; Ungan, 2008). Genel olarak toplumumuz sözlü, yazılı kültür ve okuma kültürü konusunda gelişimini tamamlayamamış ve bilişim çağında ise gelişimi tamamen durmuştur. Bu eksiklikler özellikle sözlü kültürdeki problemler, dinleme becerisinin kullanım alışkanlıklarını da olumsuz etkilemiş ve günümüzde toplum yaşamının her alanında kendisini göstermiştir.

Dinleyememek, sabır ve saygıyla karşımızdakinin duygu, düşünce ve hayallerine hoş geldin diyememek. Bu tablo, toplumumuzda “*Bırak büyükler konuşsun. Büyükler dururken sana laf düşmez. Sus. Dinle*” gibi sosyal rollerle sınırlandırılmış, ardından teknoloji çağı ile de gelişimini tamamlayamamış eksik bir iletişim kültürünün olduğunu göstermektedir. Bozkırlarda ve şehirlerde maddi ve manevi kimliğini oluşturmuş, değerlerini şekillendirmiş ve büyük bir kültürel zenginliği ortaya koymuş Türk milleti, günümüzde iletişim geleneği açısından birçok problem yaşamaktadır. İletişimin temeli olan sözlü ve yazılı kültür gelişimimize baktığımızda aralarında bir eşgüdüm ve birleşmeden ziyade kopukluk olduğu görülmektedir.

Sözlü kültür ile yazılı kültür tanıştıktan sonra birlikte yollarına devam ederler. Kimi zaman söz yazıdan yararlanır, kimi zamanda yazı sözden. Bir yazılı metnin kendini ortaya koyabilmesi için, dolaylı veya dolaysız olarak, dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağlantı kurulması gerekir. Sözlü dilin yazılı dilden daha önemli olduğunu ve dil kullanımı içindeki yerini modern dil bilimin kurucusu Ferdinand de Saussure şu şekilde belirtmiştir: “Dil ve yazı birbirinden ayrı iki göstergeler sistemidir. Yazının tek varlık nedeni dili göstermektir. Dil bilimin konusunu, yazıdaki sözcüklerle konuşmadaki sözcüğün birleşimi oluşturmaz. Ne var ki yazılı sözcük, görüntüsü olduğu sesli sözcükle öylesine kaynaşır ki sonunda başköşeye kuruluverir. Böylece sesli göstergenin görüntüsüne kendisinden daha çok önem verilir. Sanki birini tanımak için onun yüzüne bakmaktansa resmine bakmak daha geçerli bir yolmuş gibi” (Saussure, 1998: 45). Dil bilimin konuşma dilinden hareketle betimlemeler yaptığı unutulmamalıdır.

Yazılı bir metni okumak onu sese dönüştürmektir. Bu işlem yüksek sesle de, mırıldanarak da, içinden geçirerek de olabilir. Yazı, sözlü nitelikten bağıni koparmaz (Manguel, 2001: 20). Bu süreç, toplumumuzda biraz farklı yaşanmıştır. Özellikle edebî ürünlerde 13. yüzyıldan itibaren Arap ve Fars etkisi, 18 ve 19. yüzyıldan itibaren de Fransız ve diğer Batı kültür çevrelerinin etkisi Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar birçok coğrafyada zenginleşmiş sözlü Türk geleneğinden daha fazla görülmüştür. Şüphesiz edebiyattaki bu yöneliş halkın hayata ve insana bakış, düşünüş ve anlatım biçimini de etkilemiştir. Konuşana verilen değer, kendini anlatana zaman tanınması, ilim sahibi kişilerin çok iyi dinlenilip cevap verilmesi, konuşmanın,

dinlemenin ve okumanın önemi gibi değerler kültürel değişimden etkilenmiş, farklı bir kültürel süreç yaşanmıştır. Bu süreçte insanlar sahip oldukları birlikte yaşama alışkanlıklarını da değiştirmeye başlamışlar ve ekonomik, siyasi, bilimsel gelişmelerle hep dış kültürlere yönelmişlerdir. Dolayısıyla sözlü kültür ürünlerinin halka yansıttığı örnek olaylar, çözümler, karakterler, davranışlar vb. toplumun yaşamına yön veren, nesilleri informal anlamda eğiten özelliklerini son dönemlerde modaya ve yazı ile anlamlandırılan yönlendirici teknolojik araçlara (televizyon, genel ağ gibi) bırakmıştır. Genel olarak, iletişim ve özelde dinleme alışkanlıkları açısından sözlü kültürün oluşturduğu halkın yaşayışını düzenleyen kabuller ve beklentiler söz konusudur. Sözlü kültürden yazılı kültüre geçişte yaşanan kopukluk nedeniyle sözlü geleneğe bağlı unsurların toplum yaşamındaki etkisi azalmıştır.

Sözlü kültürün dinlemeyi ön plana çıkarttığı ve ödüllendirdiği inanış ve ritüeller de bulunmaktadır. Türk kültürü âlim ve örnek kişilerin konuşmalarını dinlemenin her zaman fayda sağlayacağını kabul eder. Kendisini sabırla dinleyen topluluğa teşekkür etme de Türk toplumunun görenekleri arasında yer alır. Müslümanların Cuma ve Bayram namazlarında hatibi saygıyla dinlemesi de sözlü kültürün bir getirisidir.

Doğru ve etkili dinleme becerisi için oluşturulmuş atasözlerinin verdiği derslerin ve deyimlerin derin anlamlarının yeni kuşaklara kazandırılması için halkın sözlü gelenekleri yaşamının her anında kullanması gerekmektedir.

Söyleyenden dinleyen arif gerek.

İki dinle, bir söyle.

Söz gümüşse sükût altındır.

Kendi söyler kendi dinler.

Sözünü söyle alana, kulağında kalana.

Bir senden küçüğün, bir de senden büyüğün sözünü dinle.

Baş sallamayla kavuk eskimez.

Yalancı kim? İştittiğini söyleyen. gibi atasözlerinden dinleme davranışlarının nasıl olması gerektiği, yerine göre değişebileceği, bu şekilde davranmanın yaşamı kolaylaştırabileceği çıkartılabilir.

Kulağımı açmak

Cankulağı ile dinlemek

Kulağı kırışte (olmak)

Ağzının içine bakmak

Yarım kulak dinlemek

Kulağına çalınmak

Kulak kabartmak

Kulak misafiri olmak

Kulak kesilmek gibi deyimlerden etkili ve etkisiz dinleme şekillerini, dinlemenin hangi eylemlerle sergilenebileceği tahmin edilebilir.

Bugün, özellikle gençlerin konuşmada sabırsız oluşu, konuşmacının ne söylediğinin önemi yokmuş gibi, söz keserek ilgili veya ilgisiz iletilerle iletişim kurduğu görülebilir. Yanlış dinleme davranışını sergileyen gençler, aile yaşantılarında örnek olaylar içinde “*İki dinle, bir söyle*” atasözünü işiterek yetişse idi, durum böyle olur muydu? İş ortamlarında, bilimsel ortamlarda ve siyasi tartışmalarda tarafların her konuda bilgiçlik taslaması ve konuşma eğilimi göstermeleri ne kadar doğru? Bu kişiler formal ve informal eğitim ortamlarında “*Söyleyenden dinleyen arif gerek. Bir söyle, on dinl.*” atasözlerini ve “*can kulağı ile dinlemek*” deyimini duyarak yetişmiş olsalardı, durum olumlu hâl alabilirdi. Ayrıca sayısını çoğaltabileceğimiz atasözü ve deyimleri duyarak ve kullanarak yetişen nesiller kendi çocuklarını büyütselerdi, sözlü kültürün kendilerine kazandırdığı dinleme alışkanlıklarını sürdürebilirlerdi.

Sözlü kültürü canlı tutan ve yeni kuşaklara aktaran taşıyıcılar hikâye, masal, destan anlatıcıları (âşıklar, meddahlar, kıssahanlar vd.) yazılı ve teknolojik kültür ile yavaş yavaş kültür penceremizden silinmeye başlamıştır. Hikâye anlatma geleneği çok eski dönemlerden bu yana doğu ve batı kültürlerinde görülmüştür. “Asya’da, Hindistan’da, Çin’de, Orta ve Güney Asya’da hikâye anlatma sanatının güzel örnekleri görülmüştür. Hikâye anlatma geleneği, Avrupa’da da oluşmuştur. Orta Çağ’ın başlarında Avrupa’da hikâye anlatma işini minstreller, bardlar ve trouvèrelers yapmaktaydı” (Nutku, 1997: 11). Günümüzde anlatıcılık geleneği çok sınırlı oranda yaşamaktadır. Toplumun hafızasındaki örnekler artık sözlü olarak taşınmamaktadır. Anlatıcılık geleneği ile insanlar tarihlerini, atalarının, yakınlarının, soydaşlarının nereden nereye geldiğini öğrenme ve karşılaşılabilecekleri olağan durumlarla ilgili bilgi edinme isteklerini karşılamaktaydı. Örneğin bir anlatıcı olarak meddahlık geleneğinde; meddah adı verilen kişi anlattığı olaya ve kahramanlarına göre taklitler, jest ve mimikler yapar, ses tonunu değiştirebilir. Konularını büyük şehirlerin günlük hayatından olduğu kadar masal ve halk hikâyelerinden de alan meddahlar yeni ve farklı konularda da hikâyeler anlatabilir (Sakaoğlu,1997: 350). Meddah anlatıları (Binbir Gece Masalları, Kırk Vezir Hikâyeleri, Anternâme, Hamzanâme, Şehnâme vb.) ile günümüz insanı hem meddahın konuşmasını ve seyirci ile iletişimini hem de anlattığı örnek durum ve kahramanların (Battal Gazi, Ebu/Aba Müslim, Melik Danişmend, Hançerli Hanım, Kanlı Bektaş, Sansar Mustafa, Cevrî Çelebi vd.) davranışlarından hisse / sonuç çıkarabilir. Meddahın hikâyesini anlatmasını zevkle dinler, sabır ve saygı ile, söz kesmeden, sözsüz tepkiler gösterir. Bu alışkanlıklar günlük hayatta da devam

eder. Bu geleneği yaşatamayan günümüz insanı, televizyon ve internetteki yapmacık olay ve konuşmaları hiçbir ders çıkartmamasına rağmen saatlerce dinlemektedir. İletişim ve dinleme alışkanlıkları / kuralları adına birçok yanlış da görerek bu zaman kaybını yaşamaktadır.

Eğlenmek ve eğitmek amacıyla toplumda dillendirilen, zekâ kullanımına yönelik, söz oyunları olan bilmeceler de sözlü kültürün önemli bir ürünüdür. Halk arasında eğlenmek ve eğitmek amacıyla bilmece sorma geleneği oluşmuştur. “Bilmeceler, kendilerine özgü bir usul ve gelenek içinde sorulur. Diğer halk kültürü ürünleri gibi, toplumun temel taşlarından olan dinamikleri belirlemede önemli rol oynar” (Artun, 1997: 159). Bilmeceler de diğer sözlü ürünlerde olduğu gibi halkın yaşam biçimini, dünya görüşünü, sosyal beklentilerini yansıtan kısa, özlü, soru cevap şeklinde form kazanmış ürünlerdir. Bilmece sorma eyleminde bilmece soran kişi hızlı ve kıvrak bir şekilde bilmeceyi aktarır. Cevaplayacak kişilerin bilmeceyi çok iyi dinlemeleri ve kavramaları gerekir. Aksi takdirde tek cevabı olan bilmeceyi doğru bilemezler. Bu sözlü gelenekte, diğerlerinde olduğu gibi, insanların sonuca ve çözüme ulaşmaları için etkin bir dinleyici olmaları benimsetilmektedir. Bilmece geleneği ile yetişmiş bir kişi, ilgi alanına giren veya içeriğini anlaması gereken durumlarda etkin dinlemeyi gerçekleştirebilir.

Örnek Bilmeceler:

- ✓ *Bir fırın var*
Bir pide alır. (Dil)
- ✓ *Yarım kaşık, duvarda yapışık. (Kulak)*

Diğer sözlü geleneklerdeki kayboluş bilmece sorma için de geçerlidir. “Her gün unutulmaya, kültür alışverişiyle gelenek dışı biçim almaya başlayan bilmeceler -ve diğer sözlü ürünler- halkın belleğinden silinmeden derlenmeli ve yaşamın bir parçası olarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır” (Artun, 1997).

Walter Benjamin’e (1995: 94) göre, sözlü kültürdeki öykü anlatıcılığı ile “gerçek yaşamın dokusu içine yedirilmiş nasihatler bilgeliğe dönüşür”. Sözlü kültürde doğru şeylerin nasıl yapılacağını ve problemlerin hangi yoldan kolayca çözüleceğini yaşayışı ve sözleriyle ifade eden / danışılan bilge karakterler (Hızır, Derviş, Hoca vb.) bulunurdu. Yazılı kültüre geçtikten sonra bu karakterler de kaybolmuş, yerine abartılı kahramanlar, sürekli öğüt veren uç noktadaki karakterler yazılıp çizilmeye ve gösterilmeye başlanmıştır. Bu karakterlerin insan ilişkileri için doğru bilgi ve davranışları hedef kitleye benimsetmesi, onların toplum hafızasındaki kalıcılığı ile doğru orantılıdır. Sözlü kültür ürünlerinde yer alan anlatıcıların aktardığı (hikâye anlatıcısı, ozanlar) veya canlandırdığı (meddah, karagöz, gölge oyunu, orta

oyunu vb.) karakterlerin hem davranışları hem de anlattıkları ile doğru dinleme becerileri için bir rehber oldukları bir gerçektir.

Türk toplumunun duygusal coşkularını sözlü olarak dile getiren ve kültürel birikimin işaretlerini bünyesinde taşıyan türküler de sözlü kültürümüzün önemli göstergelerindedir. Kösoğlu (1995: 24) “Türkü söyleyebildiklerim benim milliyetimdendir.” ifadesi ile türkünün önemini ortaya koymaktadır. Türkü geleneğinin dinleme becerisi kazanmada da etkisi bulunmaktadır. Türkü, oluşturan, söyleyen / terennüm eden ile dinleyici arasında bir iletişim süreci meydana getirir. Bu süreçte insan güzel olanı, hoşlandığını ve istediğini dinleyerek eğlenir, duygulanır ve öğrenebilir. Birçok dinleme davranışı (sabırla dinleme, söyleneni analiz etme, değerlendirme gibi) türkü dinlerken edinilebilir. Pop ve arabesk müzik kültürünün acı çekme, karamsarlık, batılı yaşam tarzı, yüzeysellik, çoğunluğa öykünme vb. özellikle ve yaygınlığı, türkülerin toplumu dinleme becerisi açısından pek fazla etkileyemediğini göstermektedir.

Sözlü kültür içerisinde kalıplaşmış, değer verilmiş ve güzel bir anlatım edinmiş toplumsal hafızaya alınmış yaşam kesitleri (olay ve davranışlar) insana birçok açıdan ders verdiği gibi iletişim kurmanın doğru / kabul gören şeklini de göstermektedir. Bu tür söze dayalı kültür unsurlarının öneminin azalması ve uygulanmaması, toplum içindeki iletişim davranışların bozulmasına, sözlü anlamının öneminin azalmasına ve dinleme problemlerinin sıkça yaşanmasına neden olmaktadır.

Yazılı kültürün teknoloji ile desteklenmesi ifade şekillerini de etkilemiş; hayatın her kesitinin somutlaştırılmasını kolaylaştırmıştır. Yazılı ifade şekilleri görüntüye odaklanarak duygu, düşünce ve olayları imajlarla (görüntü, görünüş) açıklamaya başlamıştır. İnsanlar için görsellik, somut görüntü vazgeçilemeyecek bir araç hâlini almıştır. Sözlü faaliyetler imajlar olmadan anlam ve önem kazanamamaktadır. Jacques Ellul’un sözlü faaliyet ve kendini ifade etmeye dair “Söz alanının imajlar tarafından istilası, rollerin değişmesiyle ve egemenlikle sonuçlanır ve bu da bizi modern gerçekliğimizin bir başka özelliğine götürür: *Sözün düşüşüne.*” (Ellul, 1998: 191) açıklaması durumun vahametini ortaya koymada yeterlidir.

Yazılı kültür ve somut işaretlerin anlam aktarımında önem kazanması, sözlü ifadeye dolayısıyla dinlemeye bakışı da değiştirmiştir. Söz ve sözlü faaliyetler tek başına bir gerçeği ve hayali anlatmada yeterliliğini yitirmektedir. Bu süreçte teknolojik ilerlemeler, somut unsurların (televizyon, bilgisayar, internet, reklam / tanıtım ürünleri, araç-gereç ve eşya üzeri yazıları, başvuru formları vb.) değer kazanması, kalıcı olma kaygısı gibi etkenler belirleyici olmuştur. Sözün kıymetli olmadığı veya yeterince önemsenmediği ortamda dinleme de önemsenmez,

doğru bir şekilde sergilenmez, eğitimine önem verilmez. Sözün değer kaybetmesi dinleme, sözü algılama ve tepki gösterme davranışlarını da olumsuz etkilemektedir.

Aileler çocuklarına, öğretmenler öğrencilerine szn değerini yansıtmalı, okulda ana dili becerileri kazandırılırken sözlü iletişim ve dinlemenin ne kadar gerekli olduğu öğretilmelidir. Sözlü kültür ürünlerinin yeni nesillere öğretilmesi ve günlük hayatla kullanılmasına zen gösterilmelidir. Sosyal ilişkilerde arkadaşlar arasında, iş yerinde çalışanlar arasında, kamu kurumlarında hizmet alan ve verenler arasında sözlü ifadelere ve dinlenilmesine önem verilmelidir.

3. Eğitim Geleneğimiz İçinde Dinleme Becerisinin İhmali

İnsanların ğrenme yaşantıları düşünüldüğünde sınıfta, sokakta, evde, işte, telefonda, genel ağda / internette yeni bilgi ve gelişmeleri edinirken dinlemeye ne kadar ihtiyaçları olduğu görülebilir. Aile evresi, okul hayatı ve mesleki faaliyetlerde dinleyerek birçok bilgi ve tecrübeyi öğrenebilir, geçmişte edindiğimiz fakat yanlış veya eksik olan birçok bilgiyi de yenileyebiliriz. Bu bağlamda eğitim sürecinde özellikle ğretim faaliyetlerinde ve ana dili eğitiminde dinleme becerisine bakış çok önemlidir. Buna ek olarak öğrenme sürecinde öğrenilenlerin çoğunun ğretmen tarafından anlatılması, kontrol edilmesi, akran ve grupla öğrenme faaliyetleri ile edinilmesi dinlemenin bu açıdan da çok önemli olduğunu göstermektedir. Son dönemlere kadar sınıflarda ğretmen merkezli ve düz anlatım yönteminin temele alındığı kabul edilirse, bu durumu daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır. “Bu durumda öğrencilerin dinlemeye ayırdıkları zaman daha da artmakta, öğrendiklerinin neredeyse % 83’n dinleme yoluyla elde etmektedirler” (ifi, 2001: 169).

ğrenme sürecindeki önemine karşın dinleme becerisinin eğitimi ve geliştirilmesi göz ardı edilmiş, bu nedenle dinleme “unutulmuş, kaybolmuş, ihmal edilmiş ve yetim kalmış dil becerisi” olarak tanımlanmıştır (Burley-Allen, 1995; Tompkins, 1998 *akt.* Doğan, 2010: 265). 20. yüzyılın başlarından itibaren dinleme becerisi ile ilgili araştırmalar yapılmış, eğitim programlarında dinleme dil becerisi/sanatlarından birisi olarak kabul edilmiştir (Toussaint, 1960; Duker, 1963; Kingen, 2000). Dinleme becerisinin bir eğitim konusu olması Batı’da 20. yüzyılın başlarından itibaren gerçekleşmişken bizde aynı yüzyılın sonlarına kadar dinleme becerisi ile ilgili herhangi bir araştırma yapılmamıştır. Eğitim ortamlarında dinleme becerisinin ihmal edilmesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır:

Dinlemenin doğal olarak geliştiğine inanılması, bu yüzden öğretmek ve geliştirmek için üzerinde durmaya gerek görülmemesi; dinlemenin ğretilmeyeceğine ve öğretilse bile değerlendirilemeyeceğine inanılması; çoktan seçmeli sınav uygulamaları ve okuma ve yazmanın

daha önemli olduğunun düşünülmesi; programlar çok yoğun olduğu için dinlemeye ayıracak zamanın olmadığı savunulması (Doğan, 2011; 16), öğretmenlerin dinleme becerisi ile ilgili yeterli donanıma ve yeterliliğe sahip olmaması ve eğitim bilimine özel olarak dil eğitimi alanına yönelik gelişmelerin yeterince takip edilememesi gibi sebeplerden ötürü dinleme eğitimi gereken önem verilmemiştir. Bununla birlikte öğretmenler, dinleme eğitimi konusunda neler yapabileceklerini bilmediklerini, bu becerinin eğitimi için yeterince zamanlarının ve materyallerinin olmadığını ifade etmektedir (Gilbert, 1988: 123-124). Oysa bütün derslerin konuları arasında ve günlük hayatın içinde dinleme ile ilgili etkinliklerde kullanılabilecek pek çok örnek durum ve olay yer almaktadır. Bu konuda başta sınıf ve Türkçe öğretmenleri olmak üzere bütün öğretmenlerin istekli ve gayretli olmaları gerekir.

Eğitim geleneğimiz içinde dinlemenin değerini yakın zamanda bulduğu söylenebilir. Aynı zamanda ülkemizde geleneksel, öğretmen merkezli, bilgi aktarımına dayalı, ezberci bir eğitim serüveni yaşandığı kabul edilirse dinleme becerisine ne kadar fazla başvurulduğu, buna rağmen bir o kadar geri planda kaldığı dikkat çekecektir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde mahalle mekteplerinde hocalar okumuş, çocuklar dinleyip ezberlemiş, çocuklar ezberden okumuş, hocalar ölçüp değerlendirmiş öğrenme düzeyini belirlemiştir. Cumhuriyetle birlikte öğretmenler programın/kitabın içerdiği konuları anlatmış öğrenciler dinlemiştir. Dinleme en büyük meziyet, okula gelip sıralara oturduktan sonra öğrenilecek ilk ve en önemli davranış olarak öğrencilere gösterilmiştir. Bu kadar fazla kullanılmasına rağmen doğru ve etkili kullanılmasına, geliştirilmesine hiç önem verilmemiştir. Yukarıda bahsedilen ön yargı ve bilgi eksikliklerinden dolayı dinleme becerisinin eğitilip geliştirilebileceği hiç düşünülmemiştir. Bu ortamda öğrenciler hep işitmiş fakat genelde dinlememiştir.

Dinleme becerisinin geliştirilmesi konusunda ilkokuldan üniversiteye kadar öğrencilere “*Dikkat et!*”, “*Dinle!*” denmiş, bu yönlendirici kalıp ifadeler dışında geliştirici bir ifade kullanılmamış ve uygulama yapılmamıştır (Nichols ve Stevens, 1974: 43). Bu genel değerlendirme eğitim sistemimiz için de geçerlidir. Öğrencilerin zihnindeki dinleme imgesi “*Sus, Susun, Dinleyin!*” gibi ifadelerle sınırlıdır. Ses kesilince dinleme sergileniyormuş gibi kabul edilmiş ve öğrenciler sesini kesince dinledikleri varsayılmıştır.

Öğrencilerin sınıfta dinlemeleri, not tutmaları ve ders kitabından konu tekrar etmeleri, ödev yapmaları ve bu düzlemde sınavlara (genellikle çoktan seçmeli, bilgiyi ölçen sorularla) tabi tutulmaları dinlemeye bağlı eksikliğin etkisini kısa vadede su yüzüne çıkarmamıştır. Ancak birkaç kuşak ilerledikten sonra eğitim düzeyi, sosyokültürel özelliği, mesleği ne olursa olsun toplum genelinde insanların birbirini dinleyemediği ve işin daha da vahim tarafı bunun fark

edilmemesi, olağan gibi devam ettirilmesi eğitim geleneğimiz içerisindeki dinlemeye yönelik eksiklikle yakından ilişkilidir.

Eğitim geleneğimiz içerisinde dinleme hep tek yönlü kalmıştır. Dinlemenin yönü öğretmene doğrudur. Öğretmen her zaman kaynak, öğrenci ise alıcıdır. Derste, teneffüste, törende, idarede her zaman öğrenci dinleyendir. Öğrencinin istekleri, düşünceleri, hayalleri ve önerileri ya yok sayılmış ya da ikinci / arka planda kalmıştır. Öğrenci sorulara cevap vereceği zaman konuşmuş, -arkadaşları ile ilişkileri hesaba katılmazsa- sadece bu anda çevresindekiler onu dinlemiştir. Bu şekilde sergilenen bir becerinin okul öncesi dönemde edinilmiş düzeyden daha ileriye götürülmesi ve etkili kullanılması mümkün değildir. Dinleme becerisi ile ilgili tüm kuralları / özellikleri ve diğer dil becerileri ile birlikte kullanımına dair yeterlilikleri (etkin dinleme), öğrenciler kazanılması gereken yer ve dönemde (okulda) kazanamamıştır.

Eğitim geleneğimiz içerisinde dinleme becerisinin göz ardı edilmesine yol açan bir diğer etken, öğrenciye / çocuğa bakıştır. Geçmişte öğrenci okula gönderilirken tamamıyla öğretmen / hocanın inisiyatifine bırakılmaktaydı. “*Eti senin kemiği benim.*” ifadesi bu durumu çok iyi özetlemektedir. Bu anlayış toplumda öğretmene duyulan saygı ve güvenin de göstergesidir. Fakat öğretmenlerin bir kısmı, öğrencilerin isteklerine bu nedenle kıymet vermeyip bildiklerini aktarıp ezberlemelerini istemekte, kendilerine gösterilen bakıştan dolayı araştırma yapmamakta, kendilerini geliştirmemekte ve sınavda iyi not alanı başarılı kabul etmekteydi. Tüm sistem öğretmenin dinlenilmesine yönelikti. Öğrenci bu eğitim sisteminde korkak ve çekingen bir tavırla öğretmenine soru sormamaktaydı. Aile içerisinde de çocukların istekleri çok fazla dikkate alınmadığı ve büyüklerin dinlenilmesinin gerektiği aşılandığı için öğrencilik yaşamında da aynı davranışlar sürdürülmüştür.

Dinleme becerisi ile ilgili bazı araştırmalar, temel dil becerilerinin kazanıldığı ilköğretim düzeyi öğrencilerinin genellikle zayıf dinleyiciler olduğunu göstermektedir. Bunun nedenleri arasında; öğretmenlerin sınıfta yetişkinlerin de okul dışında, öğrencilere dinleme konusunda iyi örnek olamamaları (Jalongo, 1995; Clark, Scruggs ve Szydowski, 1999: 4); sınıf içinde dinleme eğitimine doğrudan ve yeteri kadar yer verilmemesi; dinleme becerisini geliştirecek uygulamaların günlük hayat içinde yer almaması (Brent ve Anderson, 1993); anne-babaların evde çocuklarıyla, onların dinleme becerilerini geliştirecek etkileşimde bulunmamaları (Palmer, 1997) gösterilmektedir (*akt.* Burrows, Guthrie, Peterson ve Rakow-Larson, 1999: 29).

Eğitim sistemi içerisinde dinleme becerisi açısından yetersiz bireylerin yetişmesi, sadece öğrenim gören bireylerin eksikliği olarak algılanmamalıdır. Etkin bir dinleyici olmadan öğrenimini bitiren birey, gelecekte bir anne-baba, bir öğretmen, bir doktor, bir polis *vb.* olabilir.

Çocuğunu yetiştirirken etkili dinleyemeyen bir anne, hastasını muayene ederken doğru dinleyemeden kaynaklı yanlış teşhis koyan bir doktor ne kadar faydalı ve başarılı olabilir. Etkili dinleme, konuşma, doğru yazma ve okuma alışkanlığı okulda ve ana dili eğitimi sürecinde kazandırılmalıdır. Geçmişteki yanlış anlayış ve uygulamaların etkisinden yeni düzenlemelerle (temel eğitim-öğretmen yetiştirmede) uzaklaşılmalıdır. Kısaca panoraması çizilen durumda dinleme becerisinin başarı ve kişilik gelişimi üzerindeki etkisi ve önemini fark etmek, geliştirilmesi için eğitiminin gerekli olduğunu görmek neredeyse imkânsızdır. Bu süreçte, dinlemenin öneminin ve eğitime gerekliliğinin fark edilmemesinin önemli bir sebebi de eğitimin uzunca bir süre sınıfta yapılanlardan ve sınav sonuçlarından ibaret sayılmasıdır. Bu anlayış hayat boyu öğrenmeyi hiçe saymış, eleştirel ve yaratıcı bakışa sahip olmayan, çözüm üretemeyen kuşaklar yetiştirmiştir. Eğitimde istenen hedeflere ulaşamaması sonucunda, geçtiğimiz yüzyıl içerisinde geleneksel olarak tanımlayabileceğimiz bu anlayıştan vazgeçilmiştir.

Bahsedilen olumsuz etkenlerden dolayı ülkemizde ana dili eğitiminde 1968 yılında hazırlanan ilköğretim müfredat programına değin dinleme eğitiminin bahsedilmemiş, geliştirilmesine ve doğru kullanımına dair bir düzenleme yapılmamıştır. 1981, 1998 (Taslak) ve 2005 Türkçe dersi öğretim programlarında dinleme becerisinin eğitimi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Dinlemenin müstakil bir öğrenme alanı olarak kabul edilmesi ve öğrencinin aktif bir şekilde eğitilebilmesi, kuralların ve değerlendirme (öz-akran) şekillerinin kullanıma yönelik kazandırılabilmesi, dinlemeye dayalı ders araçlarının kullanımı, dinleme becerisinin kuralları ve kullanım özelliklerinin belirtilmesi gibi açılardan en kapsamlı ve çağdaş öğretim programı uygulamada olan 2005 yılında hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'dır. İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2006: 5), dinleme/izleme becerisinin doğru ve etkili kullanımı ile öğrencilerin “dinlediklerini / izlediklerini sıralama, sınıflama, sorgulama, ilişkilendirme, eleştirme ve bunlarla ilgili çıkarımlarda bulunma gibi” üst becerileri kullanmalarının beklendiği ifade edilmektedir. Dinleme becerisinin geliştirmesi sürecinde program “*dinleme / izleme kurallarını uygulama, dinlenen / izlenen anlamaya ve çözümlenme, dinlediklerini / izlediklerini değerlendirme, söz varlığını zenginleştirme, etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazanma*” beş amaç ve kırk iki kazanım ve ilgili uygulamaları içermektedir. Dinleme becerisinin iletişim sürecinde doğru ve etkili kullanılmasını sağlamak için, tüm öğretmenlerin ve özellikle Türkçe öğretmenlerinin özverili davranmaları, beceri kazandırma süreçlerine hâkim olmaları ve alışkanlık hâline getirmeye gayret göstermeleri, programın belirlediği hususları tam ve uygun şekilde uygulamaları önem arz etmektedir.

4. Kitle Kültürü ve Teknolojik Yaşamın Dinleme Üzerine Etkisi

Teknolojinin sunduğu imkânlar birçok açıdan insanı özgürleştirirken (ulaşım, haberleşme, bilginin üretimi/kullanımı vb.) bazı açılardan da (kültürel gelişim, insan ilişkileri vb.) yaşam alanını daraltmaktadır. Bu yaşam alanı, içinde yüzdüğümüz sıradanlık / tekdüzelik kültüründen ya da kitlesel aidiyetten / bağılıktan kopmamızı, dışarıya adım atmamızı engeller.

Teknolojinin insan yaşamının her noktasına tesir ettiği günümüzde, haberleşme ve iletişim amacıyla kullanılan iletişim araçları toplumları bir kitle hâline getirmektedir. “Kitle kelimesi, basit anlamıyla bilinçsiz fertler topluluğu yani yığın demektir. Ama belli güçlerin etkisiyle aynı duygu ve düşünceyle, belli davranış kalıplarını benimsemiş olan kitle, bilinçsiz ve kimliksiz bir topluluğa dönüşmüş olur. Bu topluluk, eskilerin ifadesiyle ‘güruh’tan başka bir şey değildir” (Ünalın, 2002: 31).

Kitlenin kültürü medyanın denetiminde gelişir ve değişir. Medya, tüm kitle iletişim ortam ve araçlarını içine alan bir kavramdır. Bilişim çağında insanların bilgiye hızlı ulaşmasında, etkili kullanmasında ve çevremizde olup bitenleri öğrenmede medya çok önemli bir araçtır. İnsanın yaşamını ilgilendiren birçok konuda günlük yaşamdan eğitime, sağlıktan trafiğe, hava durumundan eş dostların durumuna kadar birçok konuda medya bilgilendiricidir. Medyanın temel hedefi bilgi vermek ve eğlendirmektir. Ancak günümüzde bu iki hedef eğlence ağırlıklı ve salt ticari kaygılarla üretime dönüşmüştür. “Aslında medya, ahlaksızlığın, düzenbazlığın ve çıkara dayalı ilişkilerin merkezinde yer alır. İfade özgürlüğünün çiğnendiği yerlerden biridir. Şirket, pazarlama ve tüketim kültürünün pompalayıcısıdır. Halka günlük faydasız ve zararlı eğlence sunar...” (Erdoğan, 2011:376). Bu ifadeler medyanın zararlarını genel olarak özetlemektedir.

Kitle kültürünü oluşturan iletişim araçlarının başında da televizyon ve genel ağ gelmektedir. Televizyonlarda yayınlanmış ve yayınlanmakta olan birçok dizi film (Yalan Rüzgârı, Dallas, Lost, Kurtlar Vadisi vb.) ve gösteri programı (ödüllü yarışmalar, evlendirme programları, sohbet programları vd.) tek tip insan ve (yapay) kültürel bakış oluşturmak için kullanılmaktadır. Bu şekilde televizyon ile milli değerlerden uzak yeni bir kültür oluşturulmakta ve başka toplumların kültür unsurları aktarılmaktadır. İnsan-insan arasındaki ilişkileri fakirleştiren televizyon, ilk etapta kitlelerin zihnini uyuşturarak, onlara tek bir merkezden ortak bir gündem sunar, sonra bütün bireysel, şahsî, toplumsal, bölgesel, zümresel farklılıkları yok ederek toplumu bir bütün içinde standartlaştırır (Bulaç, 1988: 59).

Medya dolayısıyla kitle iletişim araçları televizyon, genel ağ (internet), gazete, dergilerle bireylerin davranışlarını şekillendirme, onlara çeşitli konularda model sunma, bilgi ve

bilinç sağlamaktadır (Giddens,2000; Çetinkaya,2005). Medyanın bu işlevleri iletişim davranışlarını ve dili kullanmayı da etkilemiştir. Dilin araç, düzeltme, bilgi üretme, etkileşim, hayal kurma gibi işlevleri medyanın hazırcılığı ile değer kaybetmektedir. Bu durum hem sözlü (kuralsız, rastgele konuşma, sınırlı sözcükle) hem de yazılı iletişimde (kuralsız, sese ve şekle, anlama önem vermeden yazma) dilin kullanımını olumsuz etkilemektedir.

Kitle kültürünün insan yaşamına getirdiği acelecilik, sabırsızlık, nitelikten ziyade niceliğe önem verme, tüketim (bilginin, görüşlerin, maddenin, zamanın tüketimi), çoğunluğa uyma, popüler olma, moda gibi kavramlar iletişim davranışlarına da tesir etmektedir. Kitle kültürünün belirsiz / değişebilen değere sahip davranış ve alışkanlıkları (giyimde, sanatta, eğlenmedeki moda davranışlar) insanların anlaşma eylemlerinde de anlayışsızlığı, saygısızlığı ve empati yoksunluğunu doğurmuştur. Günlük ilişkilerde işte, evde ve okulda, birey çevresiyle salt çıkarıcı ve maddeci faydaya uygun iletişim kurar hâle gelmiştir. Beklenen fayda, iletişim davranışlarında sadece kendi çıkarını, hoşgörüsüzlüğü, yanlış anlamayı, karşı tarafı önemsememeyi alışkanlık hâline getirmiştir. Aynı şekilde dinleme davranışlarında da insan kitle kültürünün yaşamına soktuğu bu değerlere (!) önem vermeye başlamıştır. Bu değerler, dinleme esnasında sabırsızlık, saygı göstermeme, kontrolsüzlük, salt fayda ve önemsememe gibi olumsuz durumları beraberinde getirmektedir. Sözlü ya da yazılı iletişim anında farkında olmadan tartışmaya başlamak, aynı ifadeleri tekrarlamak zorunda kalmak herkesin başına sık sık gelmektedir. Çünkü kitle kültürünün şekillendirdiği iletişim ortamında sabırsızca dinleyip yanlış anlama davranışı kolayca sergilenebilmektedir. Bu şekilde sergilenen, kitlenin kabullendiği davranış aslında etkili dinleme becerisi eksikliğinden, anlatıcının / kaynağın değil, alıcı / dinleyenin sabırsızlığından ve dikkatsizliğinden kaynaklanan bir iletişim sorunudur. Ancak iletişim sorununa neden olan davranış günümüzde farklı olma, bilgili ve deneyimli görünme, entelektüel özellik sergileme gibi amaçlarla moda hâline gelmiştir.

Kitle kültüründe insanların ihtiyaçlarını da kitle iletişim araçları belirlemektedir. İhtiyaçlar iletişim araçları ile ortaya konuluyor ve yaygınlaşıyor. Popüler hâle geliyor. Süresi ve etkisi belirsiz, değişebilen ihtiyaçlara göre yaşam sürüyor. Birey kendi yaşamı için en faydalı ve doğru gereksinimden ziyade yığınların / kalabalıkların rağbet ettiğine yöneliyor. Bu nedenle dinleme becerisini sergilerken özensiz, yüzeysel veya popüler olduğu için eyleme katılıyor. Anlama ve anlaşma, bilgi ve deneyim edinme ikinci planda kalıyor.

Kitle kültürünün insanların iletişim yaşantılarında değiştirdiği bazı yönler bulunmaktadır. Örnek olarak, dinleme sürecinde konuşan ve dinleyen arasında karşılıklı bilgi akışı sergilenmektedir. Kitle iletişim araçları ile gerçekleşen iletişimde ise dinleyen konuşan ile yüz yüze temas edemez. Etkileşim sağlayıp, sözsüz iletişim unsurlarını değerlendiremez.

Televizyon, radyo, genel ağ (internet) aracılığıyla yapılan sözlü iletişimlerde dinleyen konuşmacının söyledikleri ve tavrı arasında ilişki kuramaz ve kontrol edemez. Televizyon, genel ağ (internet), telefon gibi kitle iletişim araçları insanların bir araya gelip yüz yüze bilgi ve görüş paylaşımlarını azaltmış hatta giderek yok etme düzeyine getirmiştir. Bu nedenle, insanların birlikte / yüz yüze geçirdikleri zaman azalmıştır. Her türlü konuda, aile hayatına dair mutfak eksiklerini, evin eşya ihtiyaçlarını; bir tanıdığı tebrik etmeyi; bayramlarda bayramlaşmayı ve bir arkadaşın görüşünü almayı kitle iletişim araçları üzerinde, sanal iletişim ortamlarında yapar hâle gelinmiştir. Bir araya gelmeden iletişim kuran kişiler, dinleme becerisinin etkili ve doğru kullanımına da çok fazla ihtiyaç duymamaktadır. İşitilebildiği oranda anlamlandırılan sesler, kaynağın ses kullanımından, beden dilinden ve mekânın fiziki özelliğinden ayrı şekilde iletişimde kullanılmaya başlanmıştır.

Sedat Cereci “Televizyonun Sosyolojik Boyutu” adlı eserinde; “Aile bireyleri fiziksel olarak yan yana oturuyor. Ancak onlar aynı anda başka dünyaların derinlikleri içinde, birbirlerinden habersiz bir biçimde kaybolup gidiyorlar. Televizyonla birlikte, diyalogları iyice azalmış olan aile bireyleri, birbirlerinden iyiden iyiye uzaklaşmış dünyalarında, izledikleri aynı imajlar hakkında diğer üyelerle aynı şeyleri düşünme ve hissetme gereği duymuyorlar” ifadesiyle televizyonun insanlar arası iletişim ve etkileşimi hangi boyuta taşıdığını belirtmektedir. Bu bulgular, televizyonla birlikte insanların özel yaşamlarında diyaloglarının azaldığını, dil becerilerini daha az kullandıklarını, iletişim kurarak paylaşımda pek bulunmadıklarını ve dinleme davranışının iletişimdeki etkisini yitirdiğini göstermektedir. Diyalogların azalması anne, eş, kardeş vb. birbirlerini anlama ve anlatma amacıyla dinlemeye az başvurduğunu ve giderek etkin dinleme durumlarından kısa ve etkisiz dinleme davranışlarına yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Kitle iletişim araçlarının kullanım şekli ve donanım özelliklerinden dolayı insanlar daha çok yazı, şekil ve semboller ile imajlara dayalı iletişim kurmaktadır. Televizyondan öğrenilen bir haber, mutlu veya hüzünlü bir hikâye, cep telefonu ile gelen bir ileti, genel ağda yapılan bir sohbet ve izlenen bir video, film hepsi insanların çevrelerinden bilgi almasına ve aynı araçla paylaşmasına olanak sağlar. Bu şekilde gerçekleşen iletişim söze dayalı olmaktan ziyade sembollere ve imajlara dayalı olur. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarıyla gerçekleşen aktarımlarda sözlü iletişim ve dinleme becerisi çok fazla kullanılmaz. Kullanıldığında da dinlerken geçerli kurallara aykırı, sınırlı sözcük hazinesiyle, anlamı bilinmeyen ifadelerle, yabancı sözcüklerle, şeklen etkileyici unsurlarla gerçekleşmektedir. Yazılı ve imajlara dayalı bilgi aktarımı gerçekleşir. Özellikle internet aracılığıyla yapılan iletişim ve bilgi edinme, eğlenme faaliyetlerinde sözden ziyade yazı ön plandadır. Yazılı metinler, fotoğraflar,

animasyonlar vb. bilgisayar ekranından bilgi edinme, eğlenme ve zevk alma gibi amaçlarla seyredilir. İnternet ve diğer kitle iletişim araçlarının kullanımı için harcanan süre dikkate alındığında, bu durum insanların iletişim yaşantılarında dinleme becerisini pek etkili kullanmadıklarını ortaya koymaktadır.

Kitle kültürünün taşıyıcısı olan iletişim araçları gelişmiş kültür endüstrisinin pazar alanıdır. Bu araçlarla, geçmişten bugüne ticari kaygılarla erkek egemen bir düzlemde şiddet ve pornografi içerikli ürünler kitleye pazarlanmıştır. Kitlesele kültür değişimini bu iki unsur çok fazla etkilemiştir. Bu gelişim, toplum içerisinde erkek ve kadın arasında bir uçurum oluşturmuş ve kadınlar seslerini karşı cinse bir türlü ulaştıramamıştır. Kadınlar kitle iletişim araçları ile belirli eşya ve imajları tanıtan araçlar olarak kullanılmış, değerleri azalmıştır. Böyle bir ortamda dinleme alışkanlıkları yanlış anlaşılmış ve dinlediğini anlama becerisi etkili kullanılmamıştır. Genel olarak, erkek konuşmuş, kadın dinlemiş ancak görüşü hiç sorulmamıştır. Hangi yaş aralığında olursa olsun cinsiyete göre dinleme yönü değişmemiştir. Son dönemlerde kadın hakları, feminizm ve insan haklarına dayalı hareketler kadınların da konuşup hakkını aramasını ve dinlenilmesini güvence altına almıştır.

Kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilen bilgi, kural, düşünce, duygu, hayal ve olay iletiminde nitelikten ziyade nicelik ön plana çıkartılmaktadır. Kitleleri yönlendiren imajların / görüntülerin çoğu niceliğe (sayı, süre, miktar, maddi değer vb.) yönelik özellikleri ile sunulur. İnsan yaşamı ile ilgili bilgi aktaran bir bilim insanının söylediklerinin yanında giyim-kuşama, başka bir tartışma programında konuşanlarla birlikte stüdyodaki eşyalar, ışıklar, alt yazılar hepsi birlikte bir etkileşim ve bağlam sağlamaktadır. Dolayısıyla konuşulan konunun etki düzeyi diğer maddi unsurlarla paylaşılmaktadır. Televizyon ve genel ağda ses ve görüntüye dayalı faaliyetlerde işitme davranışı içeriği algılayıp değerlendirmenin yerine ekrandaki diğer maddi unsurlar (yazı, ses, simge vb.) üzerine yoğunlaşmaktadır. Anlam / içerik, tepki ve kararları belirleyecek yönler arka plana itilmektedir. Böylece, konuşulan ve seslendirilenlere anlam verme, değerlendirme yani dinleme yerine görsel unsurları fark edip, bu şekilde eğlenme, rahatlama ve zaman geçirme sağlanmaktadır. Dinleyerek anlamlandırma ve çözümleme yapılmadığı için ekran karşısında kişi kısa süreli, eksik dinleme davranışları sergilemektedir. Bu durum dinleyen kişinin hem dinleme eylemine hem de dinlenilenin içeriğine verdiği önemi azaltır. Bu nedenle kitle iletişim araçlarından aldığı / edindiği bilgi ve deneyimi çevresine aktaramaz veya kısmen / yetersiz aktarabilir.

Kitle iletişim araçlarında sergilenen sözlü iletişim faaliyetlerinde saygı ve sabırla dinleme, geri bildirimde bulunma, diğer kişiye saygı duyma ve onu kabul etme, empati kurma, algıladıklarını yansıtmama, beden dilini kullanma, ayrıntıları fark etme ve dikkat dağıtmama gibi

dinleme becerilerine çok fazla gerek duyulmamaktadır. Bu nedenle kitle iletişimde dinleme becerisi etkililiğini yitirmektedir. Aynı zamanda kitle iletişim araçlarında hep aynı veya benzer içerik ve formda ifadelerin (günlük kamuoyu ilgisine bağlı olarak sorulan sorular, fotoğraflar, video çekimleri, duygular, olay ve hikâyeler vb.) kullanılması dinlenme oranını çekicilik, dikkat çekme ve kontrol açısından olumsuz etkilemektedir. Televizyonda haber sunumları, radyoda müzik programlarının sunumu, internette arkadaş sohbetleri hep bu şekilde cereyan etmektedir. Bununla birlikte, televizyonlarda söz söyleyerek insanlara bilgi aktarmayı amaçlayan sohbet, tartışma ve gösteri programlarına katılan kişiler iletişim becerileri açısından genel olarak örnek davranışlar sergilememektedir (MEB, 2008; Evren, 2005). Birden fazla kişinin konuşmaları ile sürdürülen bir televizyon programında dinlemesini bilmeyen, bir kişi dahi olsa binlerce izleyiciye kötü örnek olabilir. Maalesef televizyonlarda görüntülenen tartışma programlarındaki kişilerin karşı tarafı sabırla dinlemediklerine, söz hakkı tanımadıklarına, dikkat dağıtıcı hareketlerde bulduklarına şahit olunmaktadır.

Kitle iletişim araçları insanların çevreleriyle etkileşimini ve ilişki düzeylerini fakirleştirmektedir. Tek beslendiği kaynağı elektrik olan teknolojik araçlar elektriğin bir saat kesilmesiyle, onu kullanan insanların yaşadığı şaşkınlık, tuhaf davranışsızlık durumu, afallama, ne yapacağını bilememe hâli ve tek başlılık hissi iletişim araçlarının insan üzerindeki etkisini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda teknolojik yaşamın ve kitle iletişim araçlarının insanların sözlü olarak iletişim kurmalarını azalttığı düşünüldüğünde, sergilenen dinleme becerisinin insanların duygusal ve sosyal yönden gelişimine katkısı gereken düzeyde olamayacaktır.

Nurhan Keeler tarafından 12 ilde 600 kişi üzerinde yapılan araştırmaya göre, gençler kendini tanıtamamakta ve ifade edememektedir. Aynı araştırmaya göre, “kimlik ve değer kaybı had safhada. Türk kimliğini bilmiyor ve ifade edemiyor. Ayrıcalıklar ve öncelikler, değişmekte, saygı, çalışkanlık ve değer verme yerine çalışmamak, miskinlik ve çıkara dayalı değer verme gibi kavramlar önemli hâle gelmektedir (akt. Arslan, 2005). Aynı durum iletişim davranışlarında, karşı tarafın söylediklerini dikkate alma ve tepki bulunmayı da etkilemektedir. Dinleyebilme ve dinlenenlerden hareketle kendini ifade etmede, yukarıdaki kavramların olumsuz etkileri (denetimsizlik, ben odaklılık, karmaşıklık vb.) görülmektedir.

Teknolojinin etkilediği yaşam alanlarından biri de ulaşım. İnsanlar bir yerden bir yere ulaşmak için zaman ve çaba harcarken kendilerine “yol arkadaşı” da edinmek istemişlerdir. Dilimizde ulaşım ile ilgili birçok kalıp ifade ortaya çıkmıştır. *Yolun açık olsun; yola revan olmak, yola dizilmek, yol hikâyesi, yola düşmek vb.* Ancak teknolojik gelişmeler insanlara ulaşımında hız ve kolaylık kazandırırken insanların hayatını etkileyebilecek birlikte yolculuk,

paylaşma, tanışma vb. değerleri de mazide bir iz olarak bırakmıştır. Teknolojinin çok önemli faydaları olduğu gibi bireyselliği, bağımsız hareket etmeyi, kendi başına yapmayı ön plana çıkarma ile yardım almayı, birlikte hareket etmeyi, görüş alışverişini azalttığı da bir gerçektir. Dolayısıyla evde, işte ve ulaşımda gerçekleşen faaliyetlerde insanlar diğer insanlarla ilişki kurmaya daha az ihtiyaç duyar hâle gelmiştir. Bu şekilde insanların iletişim kurma gereksinim ve biçimleri de değişmiştir. Teknolojik yaşam insanların birbiri ile sözlü iletişimini; dinleme ve dinlenilme süresini kısıtlamıştır.

Teknolojik çağ, e-hayati ve e-yaşamı ortaya çıkarmıştır. E-devlet, e-öğrenme, e-ileti, e-alışveriş, e-iletişim, e-kimlik, e-okuma, e-yazma gibi kavramlar ve uygulamalarla teknoloji insan yaşamını şekillendirmektedir. Anlaşma, haberleşme, bilgi edinme, paylaşma kısaca iletişim kurmak amacıyla elektronik ortam ve araçlar insanların hizmetine sunulmuştur. Teknolojik gelişmelerle üretilmiş mekanik ve elektronik araçların evde, işte, sokakta, ulaşımda kullanımı insanların iletişim davranışlarını farklı açılardan etkilemektedir. Evde veya işte herhangi bir bilgiye erişmek için bilgisayarın ve genel ağı; haberleşmek amacıyla cep telefonunun kullanılması etkinliği kolaylaştırıp, hızlandırabilmektedir. Ancak, elektronik ortamlarda birey sözlü iletişimden ziyade yazılı iletişim kurmaktadır. Zamanı etkili kullanırken söze ayrılan süre azalmaktadır. Elektronik araçlar yazılı anlama (okuma) ile kullanılabilir. Bu süreçte sözlü iletişim kurmaya gerek kalmamaktadır. Dinleme kuralları ve etkili kullanım becerisi bu şekilde zarar görmektedir. Doğru biçimde ve alışkanlıklar hâlinde kazandırılmış olan dinleme becerileri de kullanılmaya kullanılmaya alışılmış olandan uzaklaşacaktır.

Bilimsel ilerlemelere bağlı olarak baş döndürücü bir hızla gelişen teknolojik araçlar, insanların çevrelerinden daha kısa zamanda daha çok uyarıcıya / iletiye maruz kalmasını da beraberinde getirmiştir. Böyle bir ortamda insanların bu kadar fazla ileti ve uyarıcıya cevap verebilmeleri için etkili dinleme ve dinlediğini tam anlayabilmeleri önem arz etmektedir. Teknolojik açıdan değişen ve devamlı güncellenen yaşantılarla birlikte kritik bir değer ve etki gücü kazanan “elektronik iletişim ve görsel medyadaki gelişmeye rağmen dil becerileri, özellikle de dinlemenin insanların iletişim becerilerinin temelini oluşturmaya devam edeceği” söylenebilir (Kalaycı ve Temur, 2005: 55).

Günümüzde teknolojik refah ortamında ve kısılcında (!) yaşayan insan etkili dinleme becerilerine sahip olmadan çevresinden gelen bilgi / uyarıcı bombardımanına cevap veremeyecektir. Eleştirel, empatik, düzenli, çözümleyici dinleyemeyen bireyler sözlü iletişimde ortaya çıkacak problem, tepkilere karşı savunmasız kalabilirler. Teknolojinin sunduğu kitle iletişim araçları ile ilgili olarak dikkat edilmesi gereken bir başka tehlike ise televizyon, genel

ağ, telefon, sinema gibi etkileşim araç / ortamlarının ehliyetsiz birer öğretici olarak “dinleyicinin kalbini ve aklını ele geçirecek olması ve şüphe götürür amaçlar için konuşma dilinin özellik ve inceliklerinden yararlanmaya çalışmasıdır (Anderson, 1960: 99). Şüphe götürür amaçlar (salt eğlence, nitelik ve değerden uzak ilke ve kavramlar, maddi kazanç, öne geçme, bencillik vb.) için sözlü iletişime katıldığında birey, gerçek anlamda faydası olmayacak ve yanlış davranışlara yol açacak bilgi ve görüntülerle yaşamına yön verecektir. Bu süreçte kullanılan dinleme becerisi de olumlu / faydalı bir amaç için kullanılmayacaktır. Dinleme becerisinin önemi ve algılanması da şüpheli amaçlara ve endüstriyel medyanın geçici mutluluk / zevklerine göre değişecektir. Diğer bir ifade ile teknolojik yaşamın, dinlemeye hem çok fazla gereksinim duyulacağı için faydası hem de kullanımını sıklık, süre, biçim, etki açısından yüzeyselleştireceği ve değersizleştireceği için zararı olmaktadır.

Bilişim çağında insanoğlu, aynı anda dünyanın dört bir köşesi -Tokyo, New York, Paris, Sri Lanka ve Moskova- ile iletişime geçebilmektedir. *Peki, nasıl oluyor da günlük / olağan faaliyetlerde birbirini etkili dinleyemiyor, anlayamıyor ve doğru tepkileri sergileyemiyor?* Bu soru teknolojiye ve kitle kültürüne çok yönlü bakılmasını ve analiz edilmesi gerektiğini göstermektedir. Teknolojinin sözlü iletişim yaşamını ve özel olarak da dinleme becerisinin kullanımını (önem, süre, etki vb. açılardan) olumsuz etkilemesinin önüne geçmek için sosyal yaşam alanlarında, medyada, eğitim sürecinde teknolojik ortamlardaki sözlü iletişime dair bir bilinç oluşturulmalıdır.

SONUÇ

İnsan çevresinden gelen sese dayalı uyarıcıları anlamlandırabildiği oranda mekân algısına sahip olur ve çevrenin bir parçası olabilir. İnsanın iletişim kurması ve dil becerisini doğru ve etkili kullanması sesi doğru algılayıp kullanabilmesine bağlıdır. Bu nedenle insanın günlük yaşamında dinleyerek çevresini anlamlandırabilmesi birçok açıdan başarılı olmanın en önemli koşuludur.

Dinleyememe problemimiz, yaşamımızı rahat ve başarılı bir şekilde sürdürebilmek için hayati bir öneme sahiptir. Dinleyememe probleminizi özetlerken Yunusça bir tavır çok yerinde olacaktır:

Dinlemeden anladık, anlamadan eyledük (Gülay, 1991: 86).

Yunus Emre bu dizesiyle sekiz yüzyıl öncesinden doğru dinlemeye ve dinlemenin önemine dair bir ikaz ve nasihatte bulunmuştur.

Dinleme becerisinin yanlış sergilenmesine yol açan eksiklerin aile, eğitim, iş ve diğer çevrelerde giderilmesi için bireylerin gerekli bilgi, yeterlilik ve bilince ulaştırılması zorunludur.

Bu nedenle tüm eğitim programlarında, medyada, haberleşmede, sanat ve bilim etkinliklerinde özel ve toplumsal yaşam alanında dinleme becerisinin sergilenmesi ile ilgili bilgi, ilke ve alışkanlıklara yönelik uygulamalara yer verilmelidir.

Dinleme sürecinde probleme yol açan etkenlerin ortadan kaldırılması zorunludur. Bu doğrultuda çeşitli değişiklik ve düzenlemelere gidilmelidir:

Ailelere aile içi iletişim, çocuk yetiştirmede iletişim ve dinlemenin önemi-biçimi konulu eğitimlerin verilmesi faydalı olabilir. Ailelerin bu konuda bilinçlenmesi için aile danışmanlarına büyük görev düşmektedir. Aile danışmanları, iletişim ve dinleme becerisi alanları için iletişim uzmanları, Türkçe eğitimi akademisyenleri ile iş birliğine gitmelidir. Toplumsal alanda insanların birbirleriyle iletişimlerinde dinlemenin önemli olduğu kavramaları için bilinçlendirme kampanyaları (“*Dinlemeye dikkat.*”, “*Cankulağı ile dinle.*” “*Dinle. Doğru Anla. Başar. Mutlu ol.*” vb. sloganlar oluşturulabilir) yapılmalıdır. Alışveriş alanları, reklam panoları, apartman girişleri, toplu ulaşım araçlarından yararlanarak dinleme kuralları insanlara kavratılmalıdır. Medyanın desteği de mutlaka alınmalıdır.

Temel eğitim sürecinde ilkokul ve ortaokullarda Türkçe derslerinde dinleme becerisi ile ilgili çalışmaların günlük hayata uygun şekilde sürdürülmesine önem verilmelidir. Sınıf ve Türkçe öğretmenlerinin dinleme becerisinin özelliklerine uygun şekilde öğretimi planlamaları ve düzenlemeleri, kendilerine sunulmuş materyalleri doğru kullanmaları, öğrencilerin dinleme konusundaki gelişimlerine dikkat etmeleri ve gerekli uygulamaları (sınıf içi ve dışı oyun-etkinlikleri) yapmaları gereklidir. Okul içi dinleme eğitiminin yanında okul dışı ortamlarda, gerçek bağlamlarda (alışverişte, ulaşım, arkadaşlarla, elektronik iletişimde vd.) da dinlemenin kullanımı kavratılmalıdır.

Kitle iletişim araçlarında, özellikle televizyonda, doğru dinleme davranışları ile ilgili bilinçlendirme unsurlarına reklamlara, programlara, haberlere yer verilmeli; yazılı ve sözlü iletişim açısından yanlış örnek olan programlara yönelik bir kontrol mekanizması oluşturulmalıdır. Genel ağ üzerinden kurallara uygun yazılı ve sözlü iletişim yapılmasına yönelik düzenlemeler (baloncuklar, reklamlar, tanıtımlar vb.), ücretlendirmeler fayda sağlayabilir. Bunlara ek olarak teknolojinin dil becerilerini kullanmadaki yok sayılmayacak etkisi dikkate alınarak dil eğitimi sürecinde teknolojinin, kitle iletişim araçlarının doğru kullanımı hakkında çocuk ve gençler eğitilmelidir. Türkçe ve dil ve anlatım derslerinde kitle iletişim araçları, amaç ve araç olarak görülmelidir. Teknolojinin öğretim ortamlarına girdiği bir dönemde, tablet bilgisayar ve akıllı tahtalar aracılığıyla dinleme becerisi etkili bir şekilde kazandırılabilir. Teknolojik ortamlar (yazılımlar, bloglar, video ve ses kayıtları vd.), dinleme

becerisinin kurallı, farklı ortam ve durumlarda etkili, kültürel unsurlara uygun biçimde geliştirilmesi için bir laboratuvar olarak değerlendirilmelidir.

Dinlemek, gösterebileceğimiz nezaketlerin en yükseğidir.
Dale Carnegie

KAYNAKLAR

- AKSOY, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*. (10. Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- AKYOL, H. (2006). *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretimi Yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- ANDERSON, H. A. (1960). *Teaching the Art of Listening, Perspectives on English* (Ed. Robert C. Pooley). New York: Appleton-Century-Crofts, Inc.
- ARSLAN, M.M. (2005). Milletimizi Kemiren Kültürel Hastalık: Kitle Kültürü. *Çağın Polisi Dergisi*, 45.
- ARTUN, E. (1997). *Adana'da Bilmece Sorma Geleneği*. I. Halkbilimi Bilgi Şöleni Bildirileri, Balıkesir.
- AYTAN, T. (2011). Aktif Öğrenme Tekniklerinin Dinleme Becerisi Üzerindeki Etkileri. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4) 24-43.
- BAŞ, B. (2011). Sözlü ve Yazılı Kültür İlişkileri Çerçevesinde Konuşma ve Yazma Becerilerine Bir Bakış. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 109-117.
- BEDİRHANOĞLU, M. (2009). *İletişim Araçlarının Sosyal İlişkiler Üzerine Etkileri*. http://www.sosyologum.com/esder_makale343456ILETISIM_ARACLARININ_SO SYAL_ILISKILER_UZEWRINDEKI_ETKILERI (Erişim Tarihi: 19.03.2012)
- BENJAMIN, W. (1995). “Son Bakışta Aşk”. *Walter Benjamin'den Seçme Yazılar*. (Haz. Nurdan Gürbilek). İstanbul: Metis Yayınları.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*.
T.C. Resmî Gazete 27 Mayıs 1949
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2012)
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (2009). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*.
<http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/c/r/crc-c-gc-12-tr-2.pdf> (Erişim Tarihi: 01.12.2011)
- BULAÇ, A. (1988). *İnsanın Özgürlük Arayışı*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- BURLEY-ALLEN, M. (1995), *Listening the Forgotten Skill, a Self-Teaching Guide*. (2nd). New York: Wiley Inc.
- BURROWS, L. K., GUTHRIE, D., PETERSON, D. & RAKOW-LARSON, L. (1999). *Improving Listening Skills in Children*. Master's action research project, IRI/Skylight: Saint Xavier University, ERIC Digest.
- CERECİ, S. (2004). *Televizyonun Sosyolojik Boyutu*. İstanbul: Şule Yayınları.
- CLARK, K. A., SCRUGGS, T. L. & SZYDŁOWSKI, S. L. (1999). *Improving Listening Skills in the Classroom*. Master's action, research project, IRI/Skylight: Saint Xavier University, ERIC digest.

- ÇETİNKAYA, Y. (2005), Bir ‘Manipülasyon Aracı’ Olarak Medya, Medya ve Gençlik. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 57,10-12.
- ÇİFÇİ, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2),165-177.
- DEMİREL Ö.(1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. İstanbul: MEB Basımevi Yayınları.
- DOĞAN, Y. (2007). *İlköğretim İkinci Kademedeki Dil Becerisi Olarak Dinlemeyi Geliştirme Çalışmaları*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DOĞAN, Y. (2010). Dinleme Becerisini Geliştirmede Etkinliklerden Yararlanma. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 263-274.
- DUKER, S. (1963). Doctoral Dissertations on Listening. *Journal of Communication*, 13(2), 106-117.
- DUMAN, B., DEDE, Z.Y. ve ERYÜREKLİ, A. (2003). Her Şey İletişimle Başlar. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 3(36).
- ELLUL, J (1998). *Sözün Düşüşü*. (Çev. Hüsamettin Arslan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- EDIGER. M. (2002). Listening and Language Arts. ERIC Digest-ED469149.
- ERDOĞAN, İrfan (2011). *İletişimi Anlamak*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- ERGİN, A. ve BİROL, C. (2005). *Eğitimde İletişim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERGÜN, M. (1993). İnsan ve Eğitimi-Mevlana Üzerine Bir Deneme (Mevlana'nın Eğitim Görüşleri). Ankara: Ocak Yayınları.
- EVREN, K. (2005). Güncel Örneklerle Medyada Dil Yanlışları. İstanbul: Alfa Yayınları.
- GIDDENS, A. (2000). *Sosyoloji*. (Çev. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- GILBERT, M. B. (1988), Listening in School: I Know You Can Hear Me-But Are You Listening?. *The Journal of International Listening Association*, 2, 121-132.
- GOODY, J. (2001). *Yaban Aklın Evcilleştirilmesi*. (Çev. K. Değirmenci). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- GÜLAY, N. (1991). *Yunus Emre'de İnsan Sevgisi ve Dil Felsefesi*. İzmir: Bilim Ofset.
- GÜVEN, N. ve BAL S. (2000). *Dil Gelişimi ve Eğitim. 0-6 yaş dönemindeki çocuklar için destekleyici etkinlikler*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- HAMPLEMAN, R. (1958). Comparison of Listening and Reading Comprehension Ability of 4th and 6th Grade Pupils. *Elementary English*. XXXI, 49-53.
- İMAM BUHÂRÎ (2004). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*. (17. Cilt.) (Çev. Mehmed Sofuoğlu), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- JALONGO, M. R. (1995). Promoting Active Listening in the Classroom. *Childhood education*, 72(1),13-18.
- JOHNSON, K. O. (1951). The Effect of Classroom Training upon Listening Comprehension. *The Journal of Communication*, I(1), 57-62.

- KALAYCI, N. ve TEMUR, T. (2005). İlköğretim Okullarında Dinleme Becerisini Nasıl Geliştirebiliriz?. *Eğitime Bakış: Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 1(2), 53-63.
- KARACOŞKUN, M.D. (2002). Bireysel ve Toplumsal Çözümde Televizyon Faktörü Üzerine Düşünceler. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1),227-233.
- KEMAL, U. (2004). *Son Sapkın Gen*. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- KINGEN, S. (2000). *Teaching Language Arts in Middle Schools*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Ass.
- KLINE, J.A. (1996). *Listening Effectively*. Alabama: Air University Press.
- KÖKNEL, C. (1997). *İnsanı Anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- KÖSOĞLU, N. (1995). *Millî Kültür ve Kimlik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- MANGUEL, A. (2001). *Okumanın Tarihi*. (Çev. F. Elioğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi (2008). Öğrencilerin televizyon izleme Alışkanlıkları. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007). *Çocukta Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay. <http://cygm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/cocukgelisim/moduller/dilgelisimi.pdf> (Erişim Tarihi: 02.01.2012)
- MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Dil Gelişimi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay. <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/cocukgelisim/moduller/dilgelisimi.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2012)
- MEVLÂNA CELÂLEDDİN (1971). *Mesnevî*, (Çev. Veled İzbudak), C I-VI, İstanbul.
- MOORE, K. D. (2000). *Öğretim Becerileri*. (Çev. Nizamettin Kaya). Ankara: Turhan Kitabevi.
- NICHOLS, R. & STEVENS, L. A. (1974). Dinleme Sanatı. *Bilim Teknik*, 80, 43-44.
- NUTKU, Ö. (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. [2. baskı]. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- OKUTUCU, B. (2009). İletişimin Altın Anahtarı: Birbirimizi Can Kulağıyla Dinlemek. *Tefekkür Dergisi*, (31), <http://www.tefekkurdergisi.com/yazici.asp?dergi=31&konu=839> (Erişim Tarihi: 21.01.2012)
- ONG, W. J. (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözüün Teknolojileşmesi*. (Çev. S. P. Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZBAY, M. (2001). Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları. *Türk Dili Dergisi*, 589, 9-15.

- _____ (2002). Türkçe Öğretiminde İhmal Edilmiş Bir Alan Dinleme Eğitimi. *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz Sempozyumu*, Ankara: ANAÇEV Yayınları, s. 97-104.
- _____ (2005). *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayıncılık
- _____ (2009). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- _____ (2010). *Anlama Teknikleri: II, Dinleme Eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZEN, F. (2001). *Türkiye’de Okuma Alışkanlığı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PAKSOY, G. (2003). Çocukla İletişimde Etkin Dinleme. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Şubat 3(36).
- ROST, M. (1994). *Introducing Listening*. London: Penguin English Applied Linguistics.
- SAKAOĞLU, S. (1997). “Halk edebiyatı”. DBİA, D-A, XV, 345-350, İstanbul: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- SAUSSURE, F. D. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yay.
- SEVER, S.(2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- TOMPKINS, G. E. (1998). *Language Arts Content and Teaching Strategies*, New Jersey: California State University, Prentice-Hall Inc.
- TOUSSAINT, I. H. (1960). A Classified Summary of Listening 1950-1959. *Journal of Communication*, 10(3), 125-134.
- UNGAN, S. (2007). *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (Ed. A. Kırkkılıç ve H. Akyol). Ankara: PegemA Yayınları.
- _____ (2008). Okuma Alışkanlığımızın Kültürel Altyapısı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 218-228.
- ÜNALAN, Ş. (2002). *Dil ve Kültür*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- YENİTERZİ, E. (2007). “Mesnevî’de Söze Dair Benzetme Unsurları”. *2007 UNESCO Mevlâna Yılında Uluslararası VII. Dil, Yazın, Değişibilim Sempozyumu*, SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi-Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konya 02-05 Mayıs 2007.
- YILDIZ, C. (2003). *Ana Dili Öğretiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Türkçe Öğretimi*. Ankara: PegemA Yayınları.
- YILDIZ, C. (Ed.), Okur, A., Arı, G. ve Yılmaz, Y. (2010). *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*. Ankara: PegemA Yayınları.
- YILDIZ, E. (2005). “Bir İletişimsizlik Nedeni: Dinliyoruz Ama Boşuna!”, *İletişime yeni yaklaşımlar*. (Ed. Demet Gürüz ve Ayşen Temel), Ankara: Nobel Yayınları.
- YUSUF HAS HÂCİB (1998). *Kutadgu Bilig*. (Çev. Reşit Rahmeti Arat). Ankara: TTK Yay.
- YÜKSEL, H. (2008). “Konuşma ve Dinleme”. *Etkili iletişim*. (Ed. Uğur Demiray). Ankara: PegemA Yayınları.
- <http://blog.milliyet.com.tr/mevlana/Blog/?BlogNo=43263> (Erişim Tarihi: 14.01.2012).
- <http://www.genetikbilimi.com/cuma/sozler16.html> (Erişim Tarihi: 14.01.2012).
- http://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim Tarihi: 20.03.2012).